

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA

DIPLOMOVÁ PRÁCE

2013

Petra SOUKUPOVÁ

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA

Magisterské / kombinované studium

2011 – 2013

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Petra Soukupová

Jan Neruda po vstupu do Národních listů

Praha 2013

Vedoucí bakalářské práce:

Prof. PhDr. Michaela Soleiman pour Hashemi, CSc.

COMENIUS UNIVERSITY PRAGUE

Master combined Part-Time Studies

2011 - 2013

DIPLOMA THESIS

Petra Soukupová

Jan Neruda after entry into National sheets

Prague 2013

The Diploma Thesis Work Supervisor:

Prof. PhD. Michaela Soleiman pour Hashemi, CSc.

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená diplomová práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Praze dne: 29. března 2013

Petra Soukupová

Poděkování

Chtěla bych poděkovat Prof. PhDr. Michaele Soleiman pour Hashemi, CSc., za cenné rady, připomínky v průběhu psaní práce a především za čas, který mi věnovala.

Anotace

Diplomová práce se zabývá tvorbou zakladatele české poezie a tvůrce českého fejetonu Jana Nerudy. Popisuje posledních jednatřicet let života tohoto významného českého novináře od roku 1860. Dále rozebírá Nerudovo působení v redakci Národních listů od stejného roku a informuje o tom, kteří známí novináři v této redakci s Nerudou působili. Těžiště práce spočívá v popisu a rozboru fejetonů, jakožto slovesného útvaru, který Neruda do české literatury zavedl. V závěru práce se konstatuje, že Jan Neruda byl významný žurnalista své doby a i přes mnohé osobní nezdary svým postojem přispěl k obohacení české literatury o nové formy a přístupy.

Klíčové pojmy

fejetony, Jan Neruda, Národní listy, novináři, poezie májovců, Prozatímní divadla, žurnalistika.

Annotation

This thesis deals with the work of the founder of the Czech poetry and feuilleton writer and famous Czech journalist Jan Neruda. It describes the last thirtyone years of his life, particularly Neruda's work in the editorial office of the National Newspaper. It also gives information on well-known journalists who worked with Neruda in mentioned magazin. The thesis focuses on the description and analysis of the essays, as a verbal formations which Neruda himself introduced into the Czech literature. In conclusion, I note that Jan Neruda was an important journalist of that time who, despite of many personal setbacks, contributed to enrichment of the Czech literature by applying new forms and approaches.

Key words

Essays, Jan Neruda, National Newspaper, journalists, Poetry of the Máj generation, Interim theater, journalism.

ÚVOD	9
1. JAN NERUDA PO VSTUPU DO NÁRODNÍCH LISTŮ	10
2.1. Jan Neruda a jeho lásky	10
1.1. Posledních třicet let tvorby Jana Nerudy	14
1.1.1. Tvorba Jana Nerudy v šedesátých letech.....	15
1.1.2. Tvorba Jana Nerudy v sedmdesátých letech.....	19
1.1.3. Tvorba Jana Nerudy v osmdesátých letech	22
1.2. Žurnalistická činnost v letech 1860 – 1891.....	23
1.2.1. První žurnalistické období.....	25
1.2.2. Druhé žurnalistické období.....	31
1.3. Zakladatel divadelní kritiky	35
1.4. Národní listy po 70. letech 19. století.....	38
2. NERUDOVA TVORBA PO 70. LETECH 19. STOLETÍ.....	45
1.5. Písně kosmické	45
1.6. Povídky malostranské	46
1.7. Balady a romance	50
1.8. Zpěvy páteční	53
3. FEJETONY.....	55
1.9. Jan Neruda fejetonista.....	55
1.11. Nerudův cyklus Fejetony.....	59
1.12. Nerudovy fejetony od roku 1860 do roku 1891.....	61
1.13. Kam s ním?.....	66
4. ZNÁMÍ O JANU NERUDOVI.....	69
1.14. Neruda o sobě	69
1.15. Jakub Arbes o Janu Nerudovi.....	70
ZÁVĚR	71
6. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ	72
7. SEZNAM PŘÍLOH	74

ÚVOD

V této diplomové práci se zabývám literární tvorbou Jana Nerudy v jeho posledních jednatřiceti letech života. Navazuji přitom na svou bakalářskou práci, ale těžištěm mého zájmu se tentokrát stala Nerudova tvorba od r. 1860, především fejetonistická. Za svůj život Neruda napsal více jak dva tisíce fejetonů, analýze několika fejetonů budu proto věnovat větší pozornost.

Nejprve se zabývám láskami Jana Nerudy (důležitými pro jeho básnickou inspiraci), dále jeho žurnalistickou tvorbou, rozdělenou do tří období dle desetiletí autorova života, tedy na šedesátá, sedmdesátá a osmdesátá léta. Dále pojednávám o Nerudovi jako divadelním kritikovi, věnuji se tematice redakce Národních listů, a to počínaje Nerudovým vstupem do těchto významných českých novin, a také ostatním žurnalistům, kteří s ním v Národních listech pracovali. V neposlední řadě pojednávám tedy o fejetonech. Do závěrečné kapitoly jsem zařadila zmínky o tom, jak byl Neruda viděn očima Jakuba Arbese, a co o sobě řekl on sám.

Mým cílem bylo také rozebrat některá Nerudova významná díla více do hloubky, ale především doložit, že se Janu Nerudovi neříkalo nadarmo tvůrce českého fejetonu.

V práci byly použity jako metody obsahová analýza a historická metoda.

1. JAN NERUDA PO VSTUPU DO NÁRODNÍCH LISTŮ

„Léta 1860 – 1870 jsou nesporně nejmohutnějším desetiletím českých dějin 19. století. Co v roce 1848 plápolalo ještě jen jako rychle vznícené mládí, uzrálo v protivenství let dalších i zmohutnělo, takže ti, kdo nyní stojí v čele, nejsou již nadšení mladíci, nýbrž zralí muži, neméně však zapálení a odvážní, ano smělejší ještě než oni mladí, protože si jsou vědomi větší síly. – Největším však a nejnovějším kladem této doby jest probuzení mas. – A tak desetiletí 1860 – 1870, doba největší odvahy, mužnosti a pravé lidovosti v novém tom českém životě, jest i vrcholem rozvoje národní společnosti u nás, vrcholem, jež stupňovati bylo již sotva lze.“¹

2.1. Jan Neruda a jeho lásky

Rok 1864, kdy se konala všenárodní slavnost k třístému výročí narození významného anglického básníka a klíčové postavy evropského dramatu Williama Shakespeara, byl dalším výrazným mezníkem v Nerudově osobním a milostném životě. Všenárodní slavnost byla okáزالou událostí. Bedřich Smetana měl na starosti veškerá hudební čísla, na programu dále bylo předvádění živých obrazů, které zobrazovaly některé výjevy z děl Shakespearových a v neposlední řadě také průvod dvou set třiceti postav z děl básníkových. Tyto postavy navrhoval český malíř a významný portrétista Karel Purkyně. Na slavnosti se objevilo několik krásných žen, včetně sester Macháčkových. Redakce časopisu Hlas jejich výjimečnou krásu dokonce obdivovala v referátu pod čarou. Stejně jako redakci, zaujaly tyto od sebe naprosto nerozeznatelné tmavovlasé sestry i divadlo, ale také Nerudu, kterého „zjev

¹ ŠPIČÁK, J. *Čtení o Janu Nerudovi*. Praha: Melantrich, 1985. s. 122.

*krásné Terezie tak rozohnil, že již první dopis, který jí poslal, zahájil slovy: Neznám ceny, kterou bych již nedal za kratičkou rozmluvu s Vámi!*²

Po těžkém a bolestném rozchodu s Karolínou Světlou se tedy Jan Neruda zamiloval do jedné ze tří dcer velkostatkáře v Králově Dvoře u Berouna a zakladatele pivovaru ve Zdicích, o třináct let mladší Terezie Marie Macháčkové. Jan Neruda slečnu Terezii Marii a její dvojče Marii Terezii poprvé spatřil, když celá velkostatkářova rodina přijela v roce 1862 do hlavního města na sokolskou slavnost, kde všechny jeho dcery byly jmenovány kmotříčkami praporu. Krásným a nadaným dcerám Macháčkovým se dostalo pocty vystoupit na jevišti jako postavy ze Shakespearova Večera tříkrálového. Okouzlený Neruda začal do divadla chodit čím dál tím raději právě proto, že v něm vídal Terezii Marii. I přes rozdíly, které mu byly známé, začínal nový pokus o lásku. Zatímco Terezie Marie byla z bohaté rodiny, Neruda svůj život žil ze dne na den. Jí bylo v tu dobu pouhých sedmnáct let, naproti tomu Nerudovi bylo třicet a ke všemu nosil hustý plnovous, který ho činil ještě starším. Po třech letech známosti se rozhodl, že Terezii Marii pošle báseň. Ta na ni svým obsahem i stylem zapůsobila a tak si oba dva začali dopisovat, což jim vydrželo nějakou dobu. Zamilovaný Neruda Terezii často posílal rovněž květinové dary. *„Byla to láska platonická, při níž pí Sklenářová-Malá byla poslíčkem něžných vzkazů květinových i psaných. Pí Sklenářová ještě dodává: Něžné pouto, vížící ji k Nerudovi, bylo poslední radostí jejího k západu se chýlícího žití.“*³

Po osobním setkání napsal Neruda ze stesku Terezii podruhé a připojil milostnou báseň, poté zaslal dopis s fotografiemi, kde prosí Terezii, aby mu také poslala nějakou svojí podobiznu, což ona udělala.

Roku 1865 se konala Národní beseda, které se bohužel mohly zúčastnit jen dvě sestry Macháčkovy, Terezie Marie z důvodu nemoci nepřijela a Neruda o svém zklamání z její nepřítomnosti napsal báseň 6. února 1865. Když se Rézinka, jak Terezii Marii Neruda později jmenoval, po čase uzdravila, přijela na delší dobu do hlavního města Prahy. S Nerudou se sešla na Vyšehradě, bohužel už v květnu opět onemocněla a musela odcestovat zpátky domů a do Prahy už se nikdy nevrátila. *„Pro Nerudu byla Rézinka „nádhernou modrou květinou“, která však rychle uvadala:*

² FINGAL, P. *O láskách Jana Nerudy*. Mladá Boleslav: Hejda a Zbroj, 1934. s. 86.

³ FINGAL, P. *O láskách Jana Nerudy*. Mladá Boleslav: Hejda a Zbroj, 1934. s. 84.

*Terezie Marie zemřela 9. října 1865 na velmi zlou nemoc, proti které tenkrát nebylo léku - tuberkulózu.*⁴ Jediné, co tak kromě žalu a zklamání nešťastnému Nerudovi po Terezii zbylo, byla korespondence, které se mu od ní dostalo od června do září 1865.

Ačkoli láska Nerudy k Terezii Marii připomínala spíše sen než skutečnost, její smrt byla pro Nerudu nesmírně bolestnou událostí a jistým způsobem se odrazila na jeho další tvorbě. Svě žalostivé pocity se snažil mírnit psaním. Na svou mladičkou lásku, která jej opustila, si autor vzpomněl například ještě na podzim roku 1978, kdy se mu v dušičkovém fejetonu dne 1. listopadu „vzpomínkově vynořují dvě „sesterské kadeřavé hlavinky s nejpravidelnějším oválem elegantního obličeje, zpod bělostného čela dvě stejně svítivé tmavě modré oči, k nerozeznání, až na to, že jedna z nich, o celé milování dražší, počala nejdřív vadnout, a také uvadla, a druhá vedle ní ještě kvetoucí zvadla po ní přes noc.“⁵

V básni *Mrtvá nevěsta* se rovněž objevily verše potvrzující, že Neruda byl smrtí milované bytosti ovlivněn:

*„Mrtva, ale jak by žila,
jenom z očí smrt se dívá –
sotva že to pochopili!
Přišly báby, přišli kněží,
zaplakaly, pokropili.
Že jsem svatby nepřežila,
že jsem dříve mřít musela,
že nemožno aspoň k roku
ženou býti po tvém boku.“⁶*

Po Anně Holinové, Karolíně Světlé a Terezii Marii Macháčkové byla čtvrtou Nerudovou láskou Anička Tichá, dcera jeho bratrance. V době kdy rodina Tichých hledala byt pro své dcery, nabídl ji Jan Neruda pomoc a našel pro děvčata bydlení v bytě ve Štěpánské ulici. Po dobu jejich pobytu v Praze se stal jejich rádcem, jako starší jim byl oporou a v některých dnech je i doprovázel nebo jim obstarával lístky do divadla. O milostném vzplanutí Nerudy k Aničce Tiché se, stejně jako u Karolíně Světlé, veřejnost dozvěděla až později po jeho smrti. „*Doba jejího přilnutí*

⁴ ŠPIČÁK, J. *Čtení o Janu Nerudovi*. Praha: Melantrich, 1985. s. 134.

⁵ Tamtéž. s. 122.

⁶ NERUDA, J. *Knihy veršů*. 2. vyd. Praha: Knihkupectví Dr. Grégra a Ferdinanda Datla, 1873. s. 63.

*k Nerudovi klade se mezi její 16. – 18. rok. Neruda své neteři nejen něžně psal, přijel také do Vlachova Březí, kde bylo i tiché zasnoubení, ale k naléhání matky Aniny Gabriely Tiché známost přerušena.*⁷

Přestože byl Neruda po boku Aničky nevýslovně šťastný, začal mít po nějaké době výčitky, že je na partnerství se svou mladičkou láskou už moc starý. Vědomý si velkého věkového rozdílu napsal Anně Tiché dopis, ve kterém jí píše, že si uvědomuje, že jejich láska je velká a vřelá, ale zároveň jí vysvětluje, že kvůli svému zdravotnímu stavu není vhodné, aby si vzal za ženu tak mladou dívku. Nakonec jí Neruda nabídl, aby se místo plnohodnotného mileneckého vztahu měli rádi sice jen jako přátelé, ale přesto více než jen jako strýc a neteř. Annu Tichou Nerudovo rozhodnutí hluboce zasáhlo. Velice jím trpěla a pomýšlela dokonce i na sebevraždu, protože si nedokázala představit život, ve kterém by Neruda nezastával místo vedle ní jako partner. Neruda se snažil ji uklidnit svými dopisy. V jednom z nich jí například napsal: „*Prosím, buď hodně zdráva! Pěstuj se. Bolelo by mne, kdy by tě tížilo cokoli, děťátko moje. Budu ti psát pilně, ač dlouhých dopisů ani nedovedu. Opakuju, abys věřila, že máš věrnou jednu duši v Praze, která, pokud síly stačí, vždy bude ochotna odkliditi každý kamínek z cesty tvé.*“⁸ Po čase se napjatá situace uklidnila a Anna Tichá se později dokonce provdala za správce velkostatku Vojtěcha Práška.

Pokud jde o Nerudovu další tvorbu, vztah s Annou Tichou se na ní podepsal pozitivně a přispěl k vydání tak významných děl jako jsou Malostranské povídky, Písně kosmické, Balady a romance a Prosté motivy.

Výše uvedenými čtyřmi jmény však výčet Nerudových lásek nekončí. Tyto čtyři slečny byly zcela určitě těmi, o které se zajímala historie literární, ale Jan Neruda ztratil srdce kvůli lásce víckrát. Je známo, že než zemřel, chtěl si vzít za ženu jistou Boženu Vlachovou, dceru brašnáře známého obchodníka. Kovařík Vladimír uvádí, že když bylo Nerudovi padesát tři let, jeho životem „*proletěla jako krásný motýl o třiatřicet let mladší krasavice, tmavovlasá Božena Vlachová. Podobala prý se Aničce, na kterou Neruda nemohl zapomenout, ale byla prudká, vyzývavá –*

⁷ FINGAL, P. *O láskách Jana Nerudy*. Mladá Boleslav: Hejda a Zbroj, 1934. s. 94.

⁸ Tamtéž. s. 95.

pamětníci vypravují, že v pase a ve vlasech nosila ohnivě rudou stuhu a že se míhala po Praze jako plamen.“⁹

Božena Vlachová se do Nerudy zamilovala, dokonce se i zasnoubili, ale nešťastná nehoda, která se Nerudovi stala při procházce, způsobila, že k zamýšlenému sňatku nedošlo. Jan Neruda začal častěji stonat a slečna Vlachová nalezla východisko ve svatbě za někoho jiného. Vztah Jana Nerudy a Boženy Vlachové nebyl vysloveně milenecký, jeho cílem bylo zejména to, aby se Božena stala Nerudovou věrnou ošetřovatelkou a získala titul paní.

Texty dochovaných dopisů adresovaných Nerudovi vygenerovaly spekulace ještě o jedné jeho lásce, a sice o jisté tajemné rusovlásce s monogramem A. S. Obsahují neurčité pasáže o lásce, o hněvu mezi sebou a odhalují i pokus o smír.

„Ve stati O přátelství Jana Nerudy s Adolfem Heydukem, otištěné k sedmdesátce Heydukově v Časopise Českého musea, Albert Pražák napsal: Řešiteli problém erotický u Nerudy, neucítíte nikde velkého šlehu, posvátného plamene lásky, nenajdete vášně spalující celou bytost.“¹⁰

Nerudův vztah k ženám významně poznamenal jeho osobní život i jeho další tvorbu. Nikdy se neoženil, a tak mu po smrti maminky zůstala pouze jedna láska, a to vřelý vztah k národu.

1.1. Posledních třicet let tvorby Jana Nerudy

Z tvůrčího pohledu patří šedesátá a sedmdesátá léta devatenáctého století k Nerudovým nejlepším obdobím. V těchto letech měl jednak možnost získat cenné zkušenosti při zastávání pozice vedoucího redaktora, vzkvétal však i po stránce literární. V letech osmdesátých začal čím dál víc churavět, ale jako literát nezklamal a své literární pero odložil až na úplném konci svého života.

⁹ KOVÁŘÍK, V. *Slavní a zapomenutí*. Praha: Mladá fronta, 1983. s. 127.

¹⁰ FINGAL, P. *O láskách Jana Nerudy*. Mladá Boleslav: Hejda a Zbroj, 1934. s. 101.

1.1.1. Tvorba Jana Nerudy v šedesátých letech

Šedesátá léta jsou pro čtenáře i pro Jana Nerudu obdobím literárního rozkvětu. Už na jejich počátku stačilo před čtenáři říci jméno Neruda a okamžitě se všem vybavila autorova tvorba. Znali jeho fejetony a arabesky, básně, ve kterých líčil lásku k národu, a ke své vlasti, jeho hrdiny z povídek, kterými byli prostí občané z okolí jeho domova, tón a barvu jeho psaní, jeho vtipnost a nadanost. Čtenáři obdivovali rovněž jeho smysl pro kritiku, žádný strach nebo nejistotu při líčení pravd a boj za ní. Jan Neruda byl zkrátka novinář, ke kterému čtenáři kvůli jeho osobnosti chovali úctu a důvěru.

Neruda se snažil mít na všechno filosofický názor, který mu také umožnil vidět věci v širších souvislostech. Nad věcmi vždy přemýšlel tak, aby věděl, jaké mohou mít dopady, aby mohl vyvodit hned na začátku správný postup a najít to nejlepší pro svůj národ. Tento přístup se potvrdil, když Neruda v roce 1861 vyzval všechny občany k pomoci při započetí stavby Národního divadla s tím, že stavba sama o sobě se stane nedílnou součástí veřejného života a bude velmi silným impulzem k jeho dalšímu rozvoji. Jako úspěšný novinář podporoval noviny, hlídal a rozvíjel kulturu a neohlížel se zpět, ale žil budoucností.¹¹

Na začátku šedesátých let se Neruda stal zaměstnancem deníku Čas. Ročně pobíral plat 600 zlatých, což zlepšilo jeho finanční situaci. Takovéto platové ohodnocení by za jiných okolností Nerudovi stačilo na běžný život, on se ale chtěl vyrovnat svým vrstevníkům, a tak s nimi navštěvoval kavárny, jezdíval na výlety a jinak si užíval života.

V této době začal vycházet zábavný časopis *Obrazy života*. „*Obrazy života byly kvartového formátu a na čtyřiceti stranách přinášely množství básní, povídek, referáty o divadle a knihách, fejetony, jejichž autoři – Neruda, Hálek, Heyduk, Barák, Vilímek, Šmilovský a Sabina – byl známí již ve spojitosti se skupinou Máj. Titulní viněta ve svých figurách znázorňovala umění slovesné, sloučené s výtvarnictvím a hudbou, satiru a rozmanité výjevy lidského života, vkreslené do písmen názvu časopisu.*“¹²

¹¹ ŠTORKÁN, K. *Novinář Jan Neruda*. Praha: Orbis, 1956.

¹² Tamtéž. s. 20.

Jan Neruda byl hned od začátku vydávání tohoto časopisu jeho čestným autorem a přispíval do něj svými literárními pracemi. Když se od druhého ročníku jeho vydávání ujal práce vedoucího redaktora, pustil se Neruda do změny obsahu a zaměření listu, s cílem vytvořit z něj poučný, zábavný list s obrázky a hudebními přílohami pro celou rodinu. Tento úkol samozřejmě vyžadoval velké Nerudovo nasazení. Těsně před vydáním prvního čísla nastaly komplikace spojené s jeho finalizací v tiskárně, proto Neruda musel tuto situaci řešit svojí osobní přítomností v tiskárně v Litomyšli, kam často dojížděl a kde později trávil více času a pilně pracoval.

„Už první ročník Obrazů života redigovaný Nerudou je veden snahou o zlepšení ilustrovaného a zábavného listu, na jehož vnější ráz působil příklad beletristického časopisu Der Bajazzo z roku 1858. Oba časopisy mají stejnou úpravu včetně žluté obálky, záhlaví a řídkého tisku.“¹³

Neruda si dal na prvním čísle velmi záležet. Pro výběr fotek nastolil ta nejpřísnější kriteria, články vybíral s nesmírnou pečlivostí. Spolupracoval s těmi nejnadanějšími literáty své doby, aby zajistil, že všechny příspěvky, které vytvoří, budou pro zábavný časopis přínosem. Mimo již zmíněných autorů do časopisu přispívali také například Miroslav Roudný, Václav Žížala Donovský, Josef Kaizl a jiní talentovaní tvůrci, kteří časopis dokonce hned v prvním čísle obohatili i některými cestopisy, později i odbornými studiemi a populárními články, a zařadili do něj taktéž humornou sekci nazvanou Hovory filipojakubské.

Již v prvním ročníku Neruda bojoval za moderní literaturu a ostře kritizoval dobu, ve které byla literatura srážena a velice hlídaná. Zastával názor, že umění je univerzální, že nemůže být zakrnělé a stereotypní a že nejde donekonečna zavírat oči před lidskými problémy nebo mít strach o nich psát. Naopak, prosazoval, že se o těchto problémech psát musí, aby se tato informace dostala k co největšímu počtu lidí.

Jan Neruda zároveň odsuzoval všechny nemravné názory, protože ze své podstaty a přesvědčení opovrhoval lži a schovávání se za ni místo šíření pravdy. *„Mravnost je u Nerudy snaha po celkovém uzdravení člověka, jedince i celé lidské společnosti, a v rámci této mravnosti je nutné bojovat za „materiální blahobyt*

¹³ ŠTORKÁN, K. *Novinář Jan Neruda*. Praha: Orbis, 1956. s. 19.

lidstva“. Tam, kde je pravda a čest, říká Neruda, tam je i přirozená mravnost, která se nebojí toho, co je lidské, která se nesterilizuje předstíranou cudností.“¹⁴

Proto Neruda využíval časopis k tomu, aby byl středem všeho dění a o všem občany informoval. Neruda si všímal pokusů o nové literární proudy, které byly staromilci považované za škodlivý směr. Konstatoval, že mladí literáti, kteří se chtěli probojovat do literárního světa, přicházeli s něčím novým. Protože však při svém psaní využívali metodu pravdivého popisování společnosti, znamenalo to vždy současně i otevření nějakého aktuálního společenského neduhu, problému nebo situace spojené s kritikou společnosti. Tento nový směr byl některými považován za nevhodný až nemravný. Neruda se v *Obrazech života* tomuto tématu podrobněji věnoval ve své rubrice, kterou založil a nazval *Škodlivé směry*. Zde vystupoval v roli obhájce mladé generace literátů a urputně bránil jejich postoje, názory a návrhy řešení. Za tuto obranu byl často pomlouván a udáván. Některá udání byla tak zásadní, že musela být zadokumentována: „*Policie se dovídá, že redaktor Obrazů života rozsévá jed a neblahé sítě. Neruda patří do literární skupiny, jejíž členové se sami nazývají romantickou školou, ale staršími „soudnými“ literáty jsou označovány za školu zhoubnou, jejímž základem je zpusťlost, neukázněnost a opičení po cizích vzorech.*“¹⁵

Není jisté, jestli Jan Neruda věděl, kdo za tímto udáním stál, jisté však je, že v tuto dobu Nerudovi hrozí zastavení vydávání časopisu. Rozhodně se ale nenechal zastrašit ani zastavit, a přestože byl svými kritiky neustále odsuzován a kárán, zachoval si chladnou hlavu, nevzdal se a přes těžkosti pokračoval s vydáváním časopisu.

Psal svým známým a žádal je o finanční příspěvky zajišťující jistotu pro list. Pokračoval rovněž v psaní básní a dál s oddaností vedl *Obrazy života*. Věřil tomu, že tento časopis bude i nadále obsahově tak mnohovýznamný jako doposud a že se mu povede ještě rozšířit pole jeho působnosti.

Neruda otiskoval dokonce i překlady nejpřednějších klasických realistů ruské, potažmo světové literatury jako byli Lev Nikolajevič Tolstoj, Nikolaj Vasiljevič Gogol nebo Ivan Sergejevič Turgeněv. Do rubriky kritické s Nerudou psali i další, například Josef Barák a Karel Sabina. „*V rubrice „Hovorna“, jejíž*

¹⁴ Tamtéž. s. 21.

¹⁵ ŠTORKÁN, K. *Novinář Jan Neruda*. Praha: Orbis, 1956. s. 21.

ohlas najdeme obyčejně na všech stránkách listu, jsou uveřejňovány dopisy i dotazy a odpovědi na ně. Postupně se „Hovorna“ stává tribunou čtenářů, kde se od otázek literárních přechází k výměně názorů týkajících se českého veřejného života.“¹⁶ Pouští se dokonce do rozboru českého tance a české písně.

Po dvou letech svého působení v *Obrazech života* však Neruda přesto redakci časopisu opustil, protože se mu nepovedlo zajistit dostatek finančních prostředků na další působení listu. Odchází však s hlavou hrdě vzpřímenou, protože byl přesvědčen, že své cíle v literární oblasti časopis splnil. *Obrazy života* se za působení Nerudy změnilo ve velmi respektované periodikum a stalo se velmi silným listem své doby. Jan Neruda si za to vysloužil uznání a dík, na což byl patřičně hrdý.

Po odchodu z *Obrazů života* dostal Jan Neruda druhou možnost uplatnit se na poli žurnalistiky a nastoupil do obrázkového časopisu podobného zaměření s názvem *Rodinná kronika*. Od roku 1863 tak mohl při vedení časopisu uplatnit veškeré znalosti a zkušenosti z vedení *Obrazů života*. Pomohlo mu to ve značné míře se vyvarovat předchozích chyb, což přispělo k tomu, že, stejně jako v případě *Obrazů života* dokázal z nevýrazného plátku vytvořit plnohodnotný časopis. Společně se svými spolupracovníky, jako byli například Karel Purkyně, Bohuslav Kroupa a Antonín Gareis rozšířil jeho literární dimenzi na úkor dimenze obrazové. Bohužel tento časopis byl poslední, který kdy Neruda vedl, protože časopis opustil a vrátil se k novinám jako redaktor *Hlasu*, kde zůstal do roku 1865, odkud pokračoval do *Národních listů*, kde zůstal až do své smrti.

Společně se Štorkánem lze konstatovat, že „v *Obrazech života a Rodinné kronice, které byly přechodným stupněm v jeho vývoji od lokálkáře německého časopisu k jednomu z hlavních tvůrců popularity Národních listů, vyjádřil Neruda svou životní ideu: bojovat dobrým časopisem proti zpátečnictví, čistit cestu bořícímu i budujícímu pokroku, nezakrývat nejpalcivější problém současného světa – sociální otázku, nýbrž ukazovat na něj.“¹⁷*

¹⁶ Tamtéž. s. 22.

¹⁷ ŠTORKÁN, K. *Novinář Jan Neruda*. Praha: Orbis, 1956. s. 23.

1.1.2. Tvorba Jana Nerudy v sedmdesátých letech

Na konci šedesátých let začali Jan Neruda s Vítězslavem Hálkem polemizovat o tom, že by společně mohli vydávat svůj vlastní list. Neruda už s vedením redakce měl mnoho zkušeností, protože se již pokoušel o práci redaktora. Vedl již své *Obrazy života*, které bohužel do světa nevykročily, a poté se snažil ve světě periodik prorazit společně s Vítězslavem Hálkem s časopisem *Květy*. Časopis nakonec převzal sám Hálek, který však v tomto ohledu také neměl štěstí. Štorkán uvádí, že „*Hálkovi ilustrované Květy zanikly jako celá řada jiných časopisů pro nedostatek předplatitelův, a vlastnímu nakladateli dru Juliu Grégrovi, který byl list ten vydával z pouhého přátelství k Hálkovi, zbyl k upomínce deficit – asi 45.000 zl.*“¹⁸

Přes tohle všechno ale dospěli k rozhodnutí, že budou společně vydávat zcela nový beletristický list a protože nebyl nikdo, kdo by jim pomohl s nákladem, vedli tento list nákladem svým vlastním. Všechny přípravy a práce, co čekaly na dokončení, byly hotové. List dostal pojmenování *Lumír* a dával si za hlavní cíl být moderního zaměření. Proto oba dva, jak ústně tak písemně, informovali všechny známé spisovatele, od kterých by se mohli dočkat příspěvků napsaných právě v moderním duchu. První číslo bylo očekáváno v měsíci prosinec 1872 a oba pánové se těšili na nové příspěvky různých autorů. Protože žádný z oslovených spisovatelů dlouhou dobu žádný příspěvek do redakce neodeslal, byl Neruda se svým spolupracovníkem Hálkem velmi netrpělivý oba se obávali se, že první číslo nestihnou vydat v termínu, který původně uvažovali. Jak píše Arbes „...*den míjel po dni, týden po témdnu, a toužebně očekávané příspěvky nedocházely. Neruda začínal být netrpěliv. Nabádal, žádal a prosil, kde vůbec bylo možno zaklepati; ale nic naplat! „Redakční mapa“ zůstávala prázdná ...*“¹⁹

Netrpělivý Jan Neruda chodil každý den nervózně po redakci *Národních listů* a pokládal Jakobovi Arbesovi otázku, jestli už náhodou nepřišel nějaký příspěvek do časopisu *Lumír*. Přestože se mu neustále dostávalo zamítavých odpovědí, lze jako pozitivní spatřovat skutečnost, že si Neruda o celé záležitosti kolem *Lumíra* měl

¹⁸ ARBES, J. *O Janu Nerudovi*. Praha: Melantrich, 1952. s. 105.

¹⁹ Tamtéž.

s kým promluvit. Celý listopad takhle chodil s hlavou skloněnou ke stolu Arbesovu a stále nic nepřicházelo. V nouzi se tedy nakonec zeptal přímo Arbese, zda nemá rozepsaný nějaký článek, aby mohli otisknout alespoň něco. Jakub Arbes právě na nějakém příspěvku pracoval, a tak aby Nerudovi pomohl, snažil se ho co nejrychleji dokončit, aby stihl redakční uzávěrku. Neruda, vždy když šel okolo jeho stolu, nechal mu na stole papírek s textem sice velmi krátkým, ale zato výstižným: „Piš!“ Protože se nemohl dočkat, pořád se Arbese ptal, jestli už to má hotové a kdy to bude. Poté, co Arbes svůj příspěvek konečně dopsal a svěřil se s tím Nerudovi, začali se pánové dohadovat o titulku, který by práci co nejvíc a nejlépe vystihoval. Po několika dnech se konečně dohodli a vzájemně odsouhlasili název Pražské romaneto, s kterým přišel Jan Neruda.

„Jak byl Lumír dále redigován, náleží literární historii. Já zde jen připomínám, že již v prvním čtvrtletí začali v něm vycházeti také Čechovi Adamité; ale po čtvrt létě omrzelo redigování Nerudu i Háška; neboť list nezmohl se ani na čtyři sta předplatitelů a byl by musil zaniknouti, kdyby se ho nebyli ujali jiní...“²⁰

Čas pokročil a Nerudovi změnil pohled a některé jeho požadavky se dokonce staly důvodem útoků na jeho osobu. Politikům se nelíbilo, že se Neruda nepodřizuje jejím názorům a nepíše o nich, že své názory a hlavně ty o dělnické třídě a národu vyjadřoval otevřeně a také proto, že se odmítl stát jejich obhájcem. Proto byl Neruda, jako nekompromisní a poctivý pisatel o politických problémech, nemálokdy nařčen, pomluven a zostuzen. On však trval na tom, že v tomto boji má svoji pravdu a nechtěl psát o pravdě cizí, která mu přišla pošpiněná a nesmyslná. Neruda takovýto nerovný boj snášel velmi špatně. Za nejhorší křivdu považoval špinavá obvinění staročechů, kteří na veřejnosti rozhlašovali, že Neruda je autorem nějakých protičeských článků, které byly otištěny ve vídeňském pondělníku *Montags-Revue*. Politikové napadení v těchto člancích byli pohoršení a nenechali si to líbit. Hlavně novinář listu *Pokrok*, staročeský politik a žurnalista Jan Stanislav Skřejšovský rozhlašoval, že autoři jsou Jan Neruda a český žurnalista, básník a překladatel a posléze německy píšící vídeňský fejetonista Vratislav Kazimír Šembera. Celá záležitost gradovala, až se nakonec dostala až k soudu, a to i přesto, že nikdo nemohl předložit žádný důkaz o tom, že to byl právě Neruda, který pošpinil politické strany.

²⁰ ARBES, J. *O Janu Nerudovi*. Praha: Melantrich, 1952. s. 108.

U soudu se Neruda pravdivě obhájl a soud, také proto, že doopravdy nenašel důkazy o Nerudově schopnosti pošpiňovat český národ a politiku, rozhodl v jeho prospěch.

I když se nevinný Neruda u soudu omluvil, musel ještě nějakou dobu na veřejnosti snášet nářky a křivdy. Stěžoval si doktoru Grégrovi, ale ten mu nikterak nepomohl a spíše naopak tvrdil, že když už vyvedl takový skandál, ať si ho užije sám. Přitom to byl právě doktor Julius Grégr, kdo měl ve Vídni přátele, kdo se podílel na psaní těch inkriminovaných článků a kdo měl prsty ve verbálních útocích na politické strany. Nikdo ale neměl zapotřebí obviňovat tak váženého politika a novináře, jakým byl Julius Grégr.

Pomlouvačná kampaň proti Nerudovi se po čase ještě jednou opakovala, ani v tu chvíli však nebyl Grégrem obhajován ani objektivně bráněn. Nakonec se ukázalo, že cílem této kampaně mělo být umlčení Nerudy, který za svou pravdu a své názory a proti křivdám všeho druhu hrdě vystupoval v novinách. Měl v nich totiž pro ostatní zneužitelně velký prostor a vždy se ho snažil využít svými pravdivými články. A když se tyto články kritizovaným a jejich přívržencům nelíbily, považovali za nutné mu všemi prostředky zamezit tento prostor využívat. Přestože si Neruda tuto křivdu bral velmi osobně a i z celospolečenského hlediska ji považoval za špatnou, nevzdával se a s ještě větším úsilím se znovu a znovu pouštěl do boje. Paradoxní na celé záležitosti je to, že *„Neruda se do své smrti nedověděl, že původcem pomlouvačných dopisů o českém národě byl jeho přítel V. K. Šembera, ani to, že materiál dostával z redakce Národních listů, od J. Grégra. Od toho Grégra, který seděl za soudcovským stolem při přelíčení s křivě nařčeným Nerudou.“*²¹

V korespondenci V. K. Šembery, která byla později nalezena, bylo možno se dočíst o otázce, na kterou se Neruda ptal doktora Grégra po skončení soudu a to, jestli mu přispěje nějakou částkou na soudní výdaje. Grégr samozřejmě nepřispěl se slovy, že si za to může Neruda sám. Jak je vidět z uvedených vět, Neruda neměl v Národních listech zrovna zázemí, do kterého by se rád vracel. Grégr jej velmi často zpomaloval v psaní, a protože měl (zřejmě celkem odůvodněný) strach, že bude u svých čtenářů obdivován, tak mu nevyhověl ani v poskytnutí zálohy, o kterou Neruda prosil. Proto Neruda kvůli soudu samotnému, kvůli nedostatku financí, ale

²¹ ŠTORKÁN, K. *Novinář Jan Neruda*. Praha: Orbis, 1956. s. 71.

rovněž tak kvůli svému náhlému onemocnění přemýšlel nad výpovědí. Byl však na této práci natolik závislý, že nikdy nerezignoval.²²

1.1.3. Tvorba Jana Nerudy v osmdesátých letech

Když přišla osmdesátá léta, Jan Neruda se čím dál tím více bál o svou literární činnost. Jedním z důvodů bylo to, že byl stále častěji a více nemocný a neměl už tolik sil věnovat se náročné žurnalistické tvorbě. Druhý důvod byl samozřejmě finanční. Aby tuto překážku překonal, rozhodl se, že požádá o menší výpomoc spolek žurnalistů. Přestože spolek žurnalistů vyjádřil zájem pomoci a nabídl finanční podporu, proti se velmi důrazně postavil pan doktor Grégr a nedoporučil Nerudovi nabízený finanční obnos přijmout, protože se obával, že by tento postup mohl být veřejností vnímán negativně a že skrze tuto negativní optiku mohly přijít k úhoně i Národní listy. Julius Grégr se domníval, že bude lepší, když budou celou záležitost řešit uvnitř Národních listů a navrhl Nerudovi, že mu vyplatí zálohu, kterou mu bude následně strhávat z platu. Toto řešení tedy Nerudovi příliš nepomohlo a jen přispělo ke ztížení jeho finanční situace. Bylo to totiž v době od roku 1887 do roku 1888, kdy na tom byl Neruda hodně špatně zdravotně a kdy neměl dostatek finančních prostředků ani na své léčení. Bohužel, kvůli těmto dluhům vůči redakci musel Neruda, ač to pro něj bylo nesmírně vysilující, psát, aby dluhy splatil. Později dokonce přestal chodit do redakce Národních listů osobně a své příspěvky posílal prostřednictvím poslíčka.

V podstatě tento stav přetrvával až do konce spisovatelova života, a svým dílem tak přispěl k tomu, že Neruda se už nemohl postavit na nohy a zůstával jen na lůžku až nakonec 22. srpna roku 1891 v pětapadesáti letech umírá na rakovinu tlustého střeva. „*Nemůže být markantnějšího a také smutnějšího důkazu o životě dělníka pera, o chudobě syna trafikanta a válečného invalidy než prostá Nerudova*

²² Tamtéž.

závěť. Co promlouvá po jeho lidské existenci jasněji než arch papíru popsany jedenáct měsíců před jeho smrtí místy roztřeseným, ale přesto pevným písmem!

Spisuji pro případ úmrtí vůli svou:

Dědičkou je Anna Haralíková, služka moje. Náleží ji vše, co po mně zbývá. Dlužen jsem dnes: Paní krejčové Šímové dvě stě dvacet dva zl. (222); doktoru L. Quisovi v Přelouči jedno sto zl. (100); firmě Bušek na Příkopech asi deset zl. (10); penězoměnci I. G. Seligovi asi 90 zl. (devadesát); panu A. Chválovi, modistovi, asi třicet zl. (30); knihkupci Valečkovi asi jedno sto a dvacet zl. (120), knihkupci Topičovi rovněž asi jedno sto a dvacet zl. (120). Na to, snad na jiné ještě dluhy, které by se prokázaly, stačila by asi suma, kterou po mé smrti v obnosu patnácti set zlatých vyplatiti musí „Slavie“. Kdyby nestačila, uhradí se ostatek z výnosu sebraných mých spisů...“²³

1.2. Žurnalistická činnost v letech 1860 – 1891

Nerudova tvorba se začátkem šedesátých let rozvíjela značným tempem a do velké šíře. Svou mnohostrannost prokazoval v básních, dramatech a povídkách. Publikoval také erudované divadelní kritiky. Stal se zakladatelem českého fejetonu. V roce 1861 vydal svůj první fejeton, podepsaný svou jedinečnou šifrou - rovnostranným trojúhelníkem - kterou od té doby své fejetony velmi často podepisoval. Jeho fejetony patřily ve své době k nejčtenějším. „Charakter Nerudova díla a celkové směřování jeho literárního vývoje byly hluboce ovlivněny životními podmínkami, které utvářely básníkův osud.“²⁴

Mezníkem pro literaturu v tomto období byl časopis Květy, který založil Neruda v roce 1865 s pomocí Vítězslava Háška, a do kterého psalo několik vynikajících autorů této doby. Vedle Nerudy a Háška do časopisu přispívali svými příspěvky například také Karolína Světlá, Svatopluk Čech, Josef Václav Sládek, Antal Stašek a Eliška Krásnohorská.

²³ ŠTORKÁN, K. *Novinář Jan Neruda*. Praha: Orbis, 1956. s. 72.

²⁴ KŘIVÁNEK, V. *Jan Neruda*. Praha: Horizont, 1983. s. 10.

Generace májovců byla literárně ohrožena nástupem nové generace literátů, takzvaných ruchovců, což byli čeští básníci a spisovatelé narozeni mezi lety 1845-1855 a sdružující se kolem almanachu Ruch, který poprvé vyšel roku 1868 při příležitosti položení základního kamene Národního divadla. Jejich program a ideje se zcela odlišovaly od májovců díky většímu nadšení, elánu, odhodlání a národnímu i slovanskému vlastenectví. Právě Nerudovi spolupracovníci v Květech Čech a Sládek stáli v čele ruchovců.

Nástup a literární úspěchy ruchovců ale v žádném případě neznamenaly konec české literatury ani konec májovců, naopak. Zmíněná nová generace mladých talentů byla májovci přijata vlídně a také naopak, mladí ruchovci vzhlíželi k májovcům s velkým respektem a úctou. Jejich literaturu vnímali jako vzor a inspiraci pro svou budoucí tvorbu. Právě v tuto dobu Neruda ukázal, že „ještě nepatří do starého železa“ a velmi aktivně tvořil. Převedel své literární myšlenky do souboru nových cestopisných fejetonů, pro své čtenáře připravil svou první sbírku povídek a mnoho veršů. Kromě literární činnosti byl aktivní i na poli pracovním a stal se redaktorem časopisu Rodinná kronika.

Neruda do všech svých literárních děl zahrnoval myšlenky ze života běžných občanů bydlících v maloměstě, popisoval pravdivou stránku politického dění a zabýval se těmi nejaktuálnějšími problémy a starostmi národa. Pro svůj kritický a otevřený literární jazyk byl často odsuzován a úmyslně odstrkován do ústraní. Neruda si však byl svého postavení ve společnosti vědom, zmiňoval jej dokonce i v některých svých dopisech. Dával v nich najevo, že si je vědom toho, že pokud by se ho někteří lidé nebáli, že by mohl dopadnout jinak. Neruda byl ale mentálně stále silný a do psaní se pouštěl s ještě větším úsilím, pokračoval v kritizování neduhů společnosti a života. Svojí odvahou si vysloužil výjimečnou pozici v literatuře. Byl čím dál tím víc přesvědčen, že jednou čtenáři pochopí jeho postoj a budou k němu vzhlížet. „*Kdybych byl neměl sílu polemickou potřebné k ní vzdělání, byl bych padl, se mnou ti, kteří odchovávali se mezi tím a pracovat mohli, kdy já pracoval a rval se zároveň. Kdybych byl neměl sílu produktivní, že nemohli alespoň některým věcem odepřít uznání, byl bych padl také.* (Dopis S. Hellerovi).“²⁵

²⁵ KŘIVÁNEK, V. *Jan Neruda*. Praha: Horizont, 1983. s. 20.

Mezi významná Nerudova díla tohoto období patří hlavně soubor šesti knih básnických, které jsou považovány za velmi důležité nejen v jeho tvorbě, ale také pro rozvoj české slovesnosti. Jsou to sbírky Hřbitovní kvítí, Knihy veršů, Písň kosmické, Balady a romance, Prosté motivy a Zpěvy páteční. Básně v nich zachycují lidské vztahy v nevšedních situacích (jako například plačící zestárlá nevěsta nad hrobem dítěte), ironizují lásku, samotného autora a vztah k vlasti. Těmto šesti básnickým sbírkám a jejich obsahu se budu více věnovat ve druhé kapitole této práce.

1.2.1. První žurnalistické období

Povídky z konce padesátých a z počátku šedesátých let Neruda shrnul do prozaického povídkového souboru Arabesky. Stejně jako u sbírky Hřbitovní kvítí, i tady Neruda líčí kritický postoj ke skutečnosti. Vladimír Křivánek konstatuje, že *„tyto prózy zobrazují převážně tragické rysy lidské samoty, v centru autorovy pozornosti jsou hlavně konflikty lidské individuality, které však nevyrůstají z romantického gesta výjimečných osobností, postavených proti společnosti.“*²⁶ Hrdiny těchto básní jsou občané, kteří byli nějakým způsobem vyřazení ze společnosti a izolováni, lehké ženy, zloději a osoby z nižších sociálních vrstev. Neruda o těchto lidech psal rád, protože ho zajímaly jejich charakteristické rysy a fascinoval ho jejich osud, který popisoval, a který se snažil před čtenáři odhalit. Popisoval smutné a tragické momenty jejich života a tvrdil, že hlavním důvodem jejich situace jsou převážně předsudky okolí.

*„Předvádí podivíny a nešťastníky, i naivní ušlechtilce v okamžicích zklamání. Vypravěč, člověk jim blízký, je pozorovatelem, pamětníkem, svědkem, jindy profesionálním zpravodajem, novinářem zaměřeným na denní kroniku.“*²⁷

Jan Neruda do svých próz zahrnoval také vlastní zkušenosti, zážitky a dojmy ze svých vlastních životních příběhů, z prostředí které dobře znal. Tento přístup

²⁶ KŘIVÁNEK, V. *Jan Neruda*. Praha: Horizont, 1983. s. 51.

²⁷ LEHÁR, J. a spol. *Česká literatura od počátku k dnešku*. Praha: NLN, s.r.o., 2008. s. 283.

poprvé literárně ztvárnil ve své první povídce, vydané v době jeho práce pro německý deník Tagesbote aus Bohmen.

První lyrická sbírka z roku 1857 Hřbitovní kvítí, byla věnována Antonínu Tollmannovi, se kterým Jan Neruda chodil do školy. Byl to jeho velmi dobrý přítel a jeho smrt mu změnila pohled na svět. Neruda tuto sbírku napsal, když mu bylo dvacet čtyři let a shrnul v ní své období počátečního psaní.

„Ani ne čtyřicetiletý básník se představil opatrnickému a hlavně nepřipravenému publiku verši nasycenými prožitkem stinných stránek života, básněmi hořkých point a břitké sociální noty, stejně jako rouhačským gestem cynického glosátora životních osudů současníků i autostylizací, jež vyrůstala z tragického životního pocitu autora.“²⁸

Ještě než Neruda nechal vydat celou sbírku Hřbitovní kvítí, otiskl pod svým tehdejším pseudonymem Janko Hovorka několik dílčích ukázek v Českomoravské pokladnici a v Lumíru. Sbírka byla čtenáři téměř nepochopena, jevila se jim jako dílo v přípravách nebo dílo, o kterém si je Neruda vědom, že se mu nepovedlo, ale chtěl zkusit, jak na něj budou čtenáři reagovat. Dílo zachycuje lidské vztahy v nevšedních situacích jako například plačící zestárlá nevěsta nad hrobem dítěte, ironizuje lásku, sám sebe i vztah k vlasti.

„HŘBITOVNÍ KVÍTÍ ve své původní knižní podobě z konce roku 1857 obsahovalo kromě sedmi nečíslovaných básní, inspirovaných Tollmannovou krátkou a tragickou životní poutí, 52 básní číslovaných, v nichž je ukryto celé myšlenkové bohatství sbírky, jež je zarámována obrazem hřbitova.“²⁹

Je možné uvést mnoho důvodů, proč byla tato sbírka čtenáři nepochopena. Jedním z nich může být i fakt, že zde autor vyjádřil určitý protest proti lidské nespravedlnosti, proti existenci chudiny nebo to, že byl prakticky první, kdo takovýto protest vnesl do české literatury. Neruda se v knize poprvé zabýval tématy jako líčení pohřbů staré panny, vojáka, tragický obrázek staré prostitutky, popěvek nemanželského dítěte a jiné.

Dá se říci, že Nerudova hřbitovní tvorba byla doceněna až sto let po tom, co autor své první dílo vydal. Potvrdilo se, že nešlo o nějaké chvilkové volnomyšlenkářství, ale o oprávněný Nerudův boj. Část svých básní z první básnické

²⁸ KRIVÁNEK, V. *Jan Neruda*. Praha: Horizont, 1983. s. 22.

²⁹ Tamtéž. s. 27.

sbírky vložil Neruda i do svého druhého známého literárního díla, do *Knih veršů*. Samozřejmě, jako každý autor do svého díla vkládá určité naděje, stejné tomu bylo i u Nerudy. Bylo mu jasné, že se dočká kritiky od některých čtenářů nebo od různých představitelů literárního světa, ale kritika se dostavila i od literárních přátel, a to nečekal vůbec. Domníval se, že jsou spolu na jedné literární lodi a snaží se prosadit stejný cíl. Proto bylo akceptování kritiky od přátel pro Nerudu velmi nesnadné, lépe snad snášel kritiku od Josefa Václava Friče nebo od Karla Sabiny, kteří, ač byli dílem nemile zaskočení, vyložili autorovi svůj názor v soukromí.

Jak uvádí V. Krivánek, Neruda se dočkal i obdivu, uveřejněném v anonymním článku vytisknutém v časopisu *Posel z Prahy* z roku 1858, kde autor článku Nerudu chválí za jeho literární cit a za skutečnost, že všem ukazuje problémy veřejnosti beze strachu. Existují i jiné důkazy, že vydání *Hřbitovního kvítí* bylo úspěšné. Dílko inspirovalo několik dalších jedinců k následování Nerudových myšlenek. „*Motiv Hřbitova umožnil Nerudovi sjednotit často zcela rozdílné básně a stal se základním kompozičním prvkem sbírky, kolem kterého se soustřeďují básně reflexivní, milostné, ale i básně s epickým jádrem, lyrické momentky i ironicky traktované žánrové obrázky.*“³⁰

Ukázka verše ze sbírky *Hřbitovní kvítí*:

„*Blaha dáno, že až k přesycení,
Starostí dáno, že až k nesnesení,
Však to přejde, až se ve hrob svinu,
Vždyť si také jednou odpočinu.
Na rozcestí roste pěkné kvítí:
„Že nemusí píseň věčně žítí.“*“³¹

Každopádně, Neruda se na deset let po svém básnickém neúspěchu odmlčel.³²

Deset let po vydání *Hřbitovního kvítí*, roku 1867 Neruda napsal svou druhou básnickou sbírku, *Knihu veršů*, kterou opatřil vlastní předmlouvou. Jde o nejrozsáhlejší knihu Nerudových básní, v níž autor také reflektuje své dosavadní

³⁰ KRIVÁNEK, V. *Jan Neruda*. Praha: Horizont, 1983. s. 27.

³¹ Tamtéž. s. 22.

³² KRIVÁNEK, V. *Jan Neruda*. Praha: Horizont, 1983.

literární práce od roku 1958, kdy do literárního světa vstoupil. Jedná se o trojdílný soubor, do kterého Neruda zařadil některé básně ze Hřbitovního kvítí.

Kniha je rozdělena na první Knihu veršů výpravných, obsahující autorovy epické básně. Neruda zde uveřejnil svou snad nejrozsáhlejší báseň nazvanou Divoký zvuk, v níž popisuje romantický příběh mezi krásnou cikánkou a českým hudebníkem. Dále se zde objevuje báseň o Šimonu Lomnickém, která se stala velmi významnou, také proto, že právě touto básní se Neruda představil v almanachu Máj. Balady Oběšenec, Jeník nebo Kolovrátek už čerpají z lidové slovesnosti nebo ukazují tragické osudové konflikty a básně Slaměný vínek, Skočme hochu!, Dědova mísa, Dobrovolník, Jako do skoku navazují vesměs epikou na Hřbitovní kvítí.

Druhým cyklem uvedené sbírky je Kniha veršů lyrických a smíšených. V nich se Neruda zabývá především tématem svého vztahu ke své první lásce Anně Holinové. Zároveň zde upřímně popisuje i složitost tohoto jejich vztahu.

*„Raděj bych však po ulicích žebrol,
Raděj kletby lidstva na se kopil,
Nežli bych snad u sobectví podlém
Lásku svoji v bídy blátě stopil.“³³*

Třetí část této sbírky - Kniha veršů časových a příležitostných - obsahuje básně, pojednávající o autorově lásce k národu a problematiku národního osvobození. Několik básní sice ukazuje na složitost politiky, ale toto téma je náležitě odlehčené humorem. Nerudův vztah k vlasti lze charakterizovat na jedné straně jako pesimistický, ironický a skeptický, na druhé straně jako věrný a obětavý, autor se projevoval jako obětavý zastánce skutečných hodnot. Pěknou ukázkou právě zmíněné charakteristiky je například báseň Vším jsem byl rád!:

*„Mne osud do kolébky tvrdé dal,
Pak na kazajku záplatu mi přišil,
Pláč trpký novým jenom pláčem tišil
A jenom zkrátka mne vždy spořádal.
Však kolem pýcha, pýcha – ach ta krutě hněte!*

³³ KRIVÁNEK, V. *Jan Neruda*. Praha: Horizont, 1983. s. 46.

*Ja začal jsem do panských synků prát –
Ba ledačím jsem byl v tom božím světě
A čím jsem byl, tím jsem byl rád.*³⁴

Neruda začal Knihu veršů psát koncem padesátých let a jeho básně opět vyjadřují zklamání nad českou společností.

Knihy veršů z velké části jsou čtenářsky živou, aktuální a mnoho objevující knihou. Domnívám se, že se k ní jako čtenáři můžeme vracet znovu a znovu a neomrzí nás. Tento soubor veršů završuje, dá se říci, první období Nerudovy mladé tvorby. Uvedený trojdílný soubor byl čtenáři přijat velmi dobře, a proto ho Neruda v roce 1873 vydal nově. Právě proto mohl procestovat tolik koutů světa. Dostal totiž za tuto sbírku nemalý obnos peněz, a proto podnikl cesty do Rumunska, Turecka, Jeruzalému, Srbska, dále navštívil také Uhry a Káhiru. Z těchto cest vzniklo dílo *Obrazy z ciziny*, které napsal roku 1873 a 1880 a kam vložil veškeré své zážitky a dojmy, podobně jako do svých fejetonů v *Národních listech*.

*„KNIHY VERŠŮ zachycují širokou oblast myšlení a cítění člověka šedesátých let minulého století a Nerudovi se podařilo zachytit tento kypivý a různorodý život jako celek v jeho intimní a politické sféře, ale i v rovině umělecké typizace životních osudů současníků.*³⁵ Na závěr celé Knihy veršů Neruda vložil básně pod názvem *Lístky Hřbitovního kvítí*, což byla doplněná, přetvořená a někde i změněná sbírka *Hřbitovního kvítí*.

Neruda se nejdříve věnoval dvěma cyklům, a to *Otci* a *Anně*, mezi tyto básně se poté rozhodl vložit známý cyklus *Matičce* a poté dokončil poslední básně s názvem *Dozpěv* a *Psáno na Asijském Burghurlu*.

V cyklu s názvem *Otci*, který byl podle pojmenování věnován Nerudovu otci, popisoval chudobu spjatou s osudem a životem jeho otce, který to taky neměl v životě lehké a nevedl zrovna šťastný život. Na jednu stranu je z básně zřejmé, že Neruda poukazuje na chudobu, ale na druhou stranu se z básně dá vyčíst milující zpověď hrdého syna. Neruda se však ve svých básních také netajil tím, že si leckdy s otcem nerozuměli a často se nechápali. Jak ukazuje následující úryvek, z jeho veršů je také patrné, že si byl básník vědom své hrdé a vůči otci i chladné povahy:

³⁴ Tamtéž. s. 47.

³⁵ KRIVÁNEK, V. *Jan Neruda*. Praha: Horizont, 1983. s. 48.

*„Jsme blízko zas i daleko,
jak jsme si vždycky stáli, zas rozpínáme ruce své,
bychom se neobjali*

*Jsme blízko zas, však v oči zas
druh druhu nepohlédí,
zas velká láska pojí nás –
a dělí nás zas ledy.“³⁶*

V cyklu Matce je „ve dvanácti kratších básních, které Neruda věnoval své matce... formou drobných písňových útvarů zachycena tím nejprostším a přitom vysoce uměleckým způsobem láska k člověku jemu nejbližšímu.“³⁷ Neruda v těchto básních, vedle lásky ke své matce, zmínil i notnou dávku porozumění, pocitu jistoty a bezpečí, které mu dala. Cyklus básní Matce je z literárního pohledu velmi kvalitním dílem a i mezi čtenáři byl značně oblíbený.

„Cyklus Elegické hříčky je pozoruhodný nejen básnickou inspirací, proměnlivou náladou ročních období, jež ukazuje až k PROSTÝM MOTIVŮM, ale i závěrečnými verši plnými moudrého nadhledu, bohémského veselí i jemně nostalgického smutku.“³⁸

Dále sbírka obsahuje báseň nazvanou Loretánské zvony, ve které Neruda popisuje svoje dětská léta, a cyklus Z kraje, kde vypráví o malebnosti krajiny. Ve sbírce se nachází rovněž básně Ohlasy italských národních písní, Také růže smrt nebo Z mělnické skály. Básní Lístky hřbitovního kvítí autor knihu uzavírá.

Až v druhém vydání Neruda knihu rozšířil o dvě básně, které se staly mezníkem jeho tvorby. Báseň Vším jsem byl rád! je charakteristická pro Nerudův osobní život spojený s osudem národa. Báseň Našel jsem se byla jedním ze dvou mezníků Knih veršů, která se vyznačovala určitou intimní zpovědí, smíšenými pocity, smutkem ze samoty a touhou po štěstí.

Jana Nerudu zásadním způsobem ovlivnil rok 1869, kdy zemřela jeho matka. V témže roce napsal studii Pro strach židovský, v které popsal židovský vztah

³⁶ KRIVÁNEK, V. *Jan Neruda*. Praha: Horizont, 1983. s. 45.

³⁷ Tamtéž.

³⁸ Tamtéž.

k penězům, který k smrti nenáviděl. Někteří antisemité toto dílo zneužili a používali jej ke své propagandě a k diskriminaci proti židům. Neruda ale nebyl jediný z českých literátů, který by se vyhranil proti židům a ve svém díle je odsoudil. O židech psali například také Božena Němcová nebo František Palacký. Jana Nerudu pravděpodobně k napsání diskriminační studie o židech vedlo několik aspektů, ať už to byla umělecká nedoceněnost, zhrzená láska nebo chudoba, která ho doprovázela celý život a kterou tak dobře znal. Dalším z možných důvodů mohla být pouhá snaha autora na sebe takovýmto způsobem ukázat. Toto dílo se ale v jeho době neujalo a svými vrstevníky nebylo opět doceněno, jak to u slavných spisovatelů a umělců, kteří předběhli svou dobu, bývá. Docenily ho až generace následující.

„Podobný ráz jako Arabesky má sbírka Různí lidé, kterou Neruda napsal roku 1871, studie a obrázky, v nichž si autor všímá především povah a osudů lidí, které potkal v cizině. Tuto sbírku připojil Neruda později k Arabeskám jako jejich samostatný oddíl.“³⁹

1.2.2. Druhé žurnalistické období

Své druhé období, kdy bylo Nerudovi přáno, a čtenáři byli spokojeni, autor zahájil svou třetí básnickou sbírkou Písně kosmické. Vyšla deset let poté, co vydal Knihy veršů, tedy v roce 1878. Téhož roku napsal i Povídky malostranské, sbírku, která mu otevřela dveře do světa uznávaných básníků. Dílo literární příznivce zaujalo a líbilo se jim natolik, že bylo za čtrnáct dní vyprodáno a pro velký zájem muselo být vydané znovu. Tento stav byl pro Nerudu něčím zcela novým, protože před vydáním Písní kosmických nebyla jeho literatura příliš docenována. Jak uvádí V. Křivánek, *„dá se bez nadsázky říci, že Neruda právě svou tvorbou novinářskou a prozaickou, při níž si všímal veškeré rozmanitosti života, v které si třídil životní materiál a tříbil své postoje k palčivým i úsměvným otázkám společenským, rostl i básnický. Takovým příkladem je vznik jeho třetí básnické knihy.“⁴⁰*

³⁹ HRABÁK, J. a kol. *Průvodce po dějinách české literatury*. Praha: Orbis, 1976. s. 235.

⁴⁰ KRIVÁNEK, V. *Jan Neruda*. Praha: Horizont, 1983. s. 72.

Písňe kosmické vznikly na základě Nerudovi zvědavosti a zájmu o vesmír, o objevy hvězdářů a o vznik sluneční soustavy. O uvedeném tématu se Neruda snažil získat co nejvíc informací, četl o něm knihy a navštěvoval odborné přednášky. O svých poznatcích z této oblasti napsal Neruda text, který nazval Kosmický fejeton a otiskl ho v Národních listech roku 1875.

„Jednak však promítá vztahy lidské do obrovských rozměrů, přisuzuje jim všeobecnou platnost a pojímá citové a mravní síly, jež ovládají člověčenstvo jakožto hybné principy dění kosmického.“⁴¹

Čtvrtá Nerudova sbírka z roku 1883, která vznikla po jeho literárním úspěchu s Písňemi kosmickými, se nazývá Balady a romance a dá se považovat za vrchol autorovy básnické tvorby. Reflektuje se v ní do značné míry prostředí české vesnice (například v básních Balada Májová a Romance Štědrovečerní), národní tematika je obsažena například ve známé básni Romance o Karlu IV. Ve zmíněné sbírce *„převažují... motivy vzpomínkové, zaznívá z ní melancholie a hlásí se návaly skepse a rezignace, ale Neruda proti nim nachází lék a posilu především v přírodě a v jejím věčném koloběhu. Konfrontaci vlastního stárnutí s omlazenou jarní přírodou dovede Neruda podat s humornou sebeironií, prozrazující současně jeho citlivé nitro.“⁴²*

Své nové dílo Balady a romance vydal Jan Neruda časopisecky hned v prvním čísle Poetických besed, které začal redigovat. Tím, že dílo zahajovalo program celého listu, získalo zásadní postavení a stalo se jakousi předlohou a měřítkem kvality. Neruda psal básně od roku 1875 do roku 1883 a všechny byly vydávány časopisecky. V celém díle jsou charakteristické tři náměty. Prvním z nich je vztah matky a jejího dítěte, nebo souhrnně vztah dobra a zla. Druhým námětem byl národní život podtrhující různé momenty lidské pospolitosti. Posledním námětem jsou témata biblická a legendární.

„Obdobně jako předvedl ve své předchozí sbírce nekonečnost vesmíru do lidských rozměrů, v BALADÁCH A ROMANCÍCH přibližuje českému čtenáři náměty svých básní tím, že je zasazuje do typicky českého prostředí a lidovou tradici posiluje ostatními prvky stavby básní, hovorovým jazykem, běžnými českými jmény postav, akcentací lidového veselí a družnosti.“⁴³

⁴¹ NERUDA, J. *Písňe Kosmické*. Praha: F. Topič Knihkupec, 1932. s. 10.

⁴² Tamtéž. s. 91.

⁴³ Tamtéž.

Sbírku *Balady a romance* Neruda napsal ve svém zralém tvůrčím období, v době kdy napsal básně, ve kterých si začal potvrzovat a srovnávat svůj umělecký záměr. Když sbírku dokončil, obával se, že jde pouze o malý svazek básní a že toho pro čtenáře moc nenapsal. Říkal si, že kdyby nebyl nemocen, připsal by básní víc. Nerudovo dílo *Balady a romance* však bylo přijato velmi dobře a jeho obavy o tom, že dílo nebude kvůli své útlosti úspěšné byly rozptýleny.

Nerudovou pátou básnickou knihou jsou *Prosté motivy* napsané v roce 1883, v nichž se Neruda věnuje přírodní lyrice. Skládá se ze čtyř oddílů, nazvaných dle ročních období (tedy Jarní, Letní, Podzimní a Zimní). Lyrický subjekt v ní vyjadřuje pocity štěstí, ale i bolesti, naděje a zklamání. Sbírku založenou na prostých motivech lze považovat za Nerudův osobní intimní deník, v němž líčil své city a problémy stárnoucího básníka a současně v něm nacházel svůj vztah k přírodě, venkovu i velkoměstu.⁴⁴

*„Zatímco Písně kosmické básnicky srovnávaly člověka a jeho osud s nekonečným vesmírem a Balady a romance vyjadřovaly vztah českého člověka k jeho nejbližším, k národu a lidstvu, Prosté motivy odhalovaly citovost soudobého člověka a na pozadí věčně se střídajících čtyř ročních období ukazovaly jeho naděje i zklamání.“*⁴⁵

Tyto básně vznikaly v sedmdesátých letech, kdy autor vstřebával mnoho dojmů a nálad a také už končil s veškerými úpravami na *Písních kosmických* a měl tedy čas a prostor na vytváření dalšího významného díla. Neruda tehdy nabyl dojmu, že začíná jeho vřelý a milostný vztah s Annou Tichou. V uvedené sbírce sehrála důležitou roli také šumavská příroda, kterou Neruda velmi působivě líčil. Přírodními motivy se snažil vystihnout paralely k zákoutím lidské duše, takže básně přesahovaly charakter básnickovy osobní zповědi.

Nerudovi bylo vyčítáno, že nepíše lyriku a že pro ni nemá cit. On však zastával názor, že až zestárne, tak se mu chybějícího citu dostane a lyrické básně bude psát zdařile. V době psaní své předposlední sbírky mu sice bylo pouze kolem čtyřicítky, ale cítil se už nemocen a prožité milostné zklamání jeho cit ještě více jítřilo.

⁴⁴ NERUDA, J. *Prosté motivy*. Praha: Lyra Pragensia, 1983.

⁴⁵ ŠPICAK, J. *Čtení o Janu Nerudovi*. Praha: Melantrich, 1985. s. 242.

Šestou a poslední Nerudovou básnickou knihou jsou Zpěvy páteční z roku 1896, které však byly Jaroslavem Vrchlickým vydané až po Nerudově smrti.

Povídkovou tvorbu z konce padesátých a z počátku šedesátých let Neruda shrnul do prozaického povídkového souboru Arabesky, v němž - stejně jako ve sbírce Hřbitovní kvítí - vyslovuje svůj kritický postoj ke skutečnosti. „*Tyto prózy zobrazují převážně tragické rysy lidské samoty, v centru autorovy pozornosti jsou hlavně konflikty lidské individuality, které však nevyrůstají z romantického gesta výjimečných osobností, postavených proti společnosti.*“⁴⁶

Hrdiny v těchto povídkách jsou lidé, kteří byli nějakým způsobem vyřazeni ze společnosti a izolováni, zejména v důsledku společenských předsudků. Neruda o těchto lidech psal rád, protože ho zajímaly jejich charakteristické rysy a fascinoval ho jejich osud a jeho smutné a tragické momenty, které se snažil před čtenáři odhalit. Spisovatel přitom do svých próz zahrnoval své vlastní životní zážitky a prostředí, které velmi dobře znal a uměl ho výborně literárně vystihnout.⁴⁷ První povídka takového typu Nerudovi vyšla ještě v době, kdy pracoval v německém deníku Tagesbote aus Böhmen.

Jan Neruda zpracoval i několik podobizen resp. medailonů o známých nebo zapomenutých osobnostech, kritiky a recenze divadelní, výtvarné i hudební o soudobé literatuře, české i světové. Mezi jeho důležité texty patří hlavně cestopisná tvorba - Neruda totiž procestoval mnoho míst. Řadí se sem jednak cestopisné obrázky z jeho cest po Čechách (Hořovice a Příbram) a v zahraničí (Pařížské obrázky), ale i postřehy z cest do ostatních evropských zemí, zejména z Balkánu a Orientu.

„*Pět knižních svazků, vydaných v sedmdesátých letech, obsahuje výběr z Nerudovy fejetonistické tvorby a cestopisných črt: Studie, krátké a kratší (2 svazky, 1876), Žerty hravé a dravé (1877), Menší cesty (1877) a Obrazy z ciziny (1879). Do prvního z těchto svazků zařadil Neruda i povídku Trhani z roku 1872, jednu ze svých umělecky nejzávažnějších próz, je to studie ze života dělníků na stavbě železnice s pronikavou charakteristikou několika hlavních postav.*“⁴⁸

⁴⁶ KRIVÁNEK, V. *Jan Neruda*. Praha: Horizont, 1983. s. 51.

⁴⁷ NERUDA, J. *Zpěvy Páteční*. Praha: Mladá fronta, 1950.

⁴⁸ HRABÁK, J. a kol. *Průvodce po dějinách české literatury*. Praha: Orbis, 1976. s. 235.

Ve fejetonech, kterých za celý svůj život napsal přes dva tisíce, se Neruda zabýval mnoha tématy, jako je například móda, gastronomie (O švestkových knedlíkách) či různé občanské problémy a obtíže (například známý fejeton o slavníku s názvem Kam s ním?). Významnou součástí Nerudovi fejetonistiky jsou texty reportážní, například o jízdě prvního vlaku z Prahy do Plzně, nebo fejetony zásadního společenského významu, napsané z pozice jeho osobní angažovanosti ve veřejném životě, například v Umělecké besedě nebo ve Sboru pro zřízení Národního divadla.

Čtenáři přijali dílo poněkud netradičně. Jak uvádí V. Kovařík, *„čtenáře zajímá jen prvních devět titulů z devětatřicetisvazkového souboru / povídky a arabesky, básně, tradiční soubory vybraných fejetonů, obrazy z cest z domova i z ciziny; jinak se spokojují s různými pestrými nebo tematicky uspořádanými výběry.“*⁴⁹

1.3. Zakladatel divadelní kritiky

*„Divadlo bylo nešťastnou láskou dvou básnických druhů, společně působících v Národních listech a svorně usilujících, aby pronikli i na scénu. Ani jednomu nebyl však na jevišti souzen zdar, o němž snili, a Vítězslav Hálek i Jan Neruda se proto po několika pokusech dramaticky odmlčeli.“*⁵⁰

Vítězslav Hálek stále doufal, že se mu z divadla ozvou a že bude moci pokračovat dál ve své divadelní tvorbě. Okamžitě by o tom informoval Jana Nerudu, aby pokračoval i společně a oba by se na scénu vrátili. Jan Neruda však byl na sebe v tomto směru důsledný, obdobnými myšlenkami se odmítal zabývat a zakázal, aby byly uváděny veškeré jeho divadelní pokusy na scénu.

„F. A. Šubert dokumentoval to ve svém článku psaném po úmrtí Nerudově: vzpomínal, jak správa Národního divadla se dotazovala básníka, kterou hru by si

⁴⁹ KOVÁŘÍK, V. *Slavní a zapomenutí*. Praha: Mladá fronta, 1983. s. 110.

⁵⁰ NÁRODNÍ LISTY. Jubilejní sborník. Praha: Národní listy, 1941. s. 35.

přál spatřiti na jevišti, Chrámu Znovuzrození' a jak Neruda tehdy odpověděl stručně a rozhodně: „žádám Vás určitě a upřímně, abyste ode mne nedávali nic!“⁵¹

Neruda se divadlu začal věnovat na konci padesátých let, dalo by se říci, že pokračoval ve šlépějích Václava Klimenta Klicpery. Začínal svými pokusy o veselohry, v nichž výsměšným způsobem refleктоval měšťácký život. Nerudu přivedla k divadelním pokusům hlavně láska k jevištnímu umění. Roku 1860 napsal dramatickou veršovanou tragédií Francesca di Rimini, která bohužel při své premiéře nebyla přijata pozitivně. Jak divadelní tvorba u Jana Nerudy začala, tak rychle neúspěchem jeho první divadelní tragédie také skončila. Jeho zájem o divadlo však přetrvával po celý život a vždy o divadle a divadelním životě psal nejrůznější texty, a to jak kritiky, tak fejetony.

Již v mladých letech docházel každou neděli do divadla, protože jen v neděli odpoledne se hrálo česky. Sedával tam a s nadšením tleskal společně s prostým publikem (se služkami a řemeslníky). Proto se pokusil o divadlo s texty *Prodaná láska*, *Ženich z hladu* nebo *Merenda nestřídmych*, ale ty také neměly úspěch. Neruda situaci nejdříve řešil uzavřením se do sebe, ale později se ke svým neúspěchům už stavěl s jistým nadhledem, ba dokonce s humorem.

Roku 1862 bylo otevřeno první české Prozatímní divadlo. Pro Nerudu to byla příležitost spojit společnost a kulturu v jedno. Byl nadšený, pochopil, že české divadlo působí na sblížení občanů a má pro ně velký význam. Proto se s láskou pustil do psaní glos, zpráviček, kritiky a hlavně fejetonů. Jeho první příspěvky se tiskly nejprve v redakci *Času i Hlasu* a později i v *Národních listech*.

„Divadlem nadšenému Nerudovi se podařilo postupně přesvědčit vedení redakce, a hlavně Grégra, aby s kousíčkem místa v Národních listech bylo pamatováno i na zprávy o českém divadle. A tak na zadních stranách, stísněné a skromné v obavě, aby nezabraly prostor ostatnímu zpravodajství, se pomalu objevují krátké Nerudovy referáty a informace o divadelním životě.“⁵²

Články byly často psány bez názvu a malým písmem. Neruda psal o návštěvnících divadla, o hercích, spisovatelích, ale také například o divadelní dramaturgii. Kriticky psal o cizích autorech, ale vítal především uvádění

⁵¹ Tamtéž.

⁵² ŠTORKÁN, K. *Novinář Jan Neruda*. Praha: Orbis, 1956. s. 45.

shakespearovského repertoáru a dále kladně hodnotil zejména ruské realisty (učil se od Gogola, známého ruského satirika).

Neruda bojoval za to, aby divadlo bylo určeno lidem a bylo použito v jejich prospěch, proto byl zastáncem dramatického díla Alexandra Nikolajeviče Ostrovského, měl totiž podobné názory jako tento ruský spisovatel. Chtěl, aby se divadlo stalo místem, kde by se mohla prosazovat kritika tehdejší společnosti a kde by si divák mohl najít cestu k jejímu pochopení a k její případné změně. Nerudovým vzorem byl také Bedřich Smetana, toho si však Neruda cenil pro jeho hudební nadání, protože poznal, *„že nebývalé hudební nadání a projev Bedřicha Smetany je české opeře tím, nač dlouho čekala česká činohra – Smetana je autorem, umělcem, který rozumí lidu, hudebníkem srozumitelného lidového projevu, který dokáže ve svém díle zobrazit vlastenecké cítění národa.“*⁵³

Byl to právě Neruda, kterému vděčíme za vyzvednutí a zpopularnění Smetanova jména. O Smetanovi psal s velkým zápalem a snahou vyzvednout jeho hudbu v literatuře. Literárně bojoval za Smetanovy Branibory v Čechách, které byly kritiky posuzovány velmi nelichotivě. Píše tak ve svém epigramu *Také úsudek o Braniborech*, pro všechny, kteří nechtěli uznat Smetanův talent.

*„Také úsudek o Braniborech
Ta hudba nemůže a nesmí za nic stát!
Za první: není tam nic do skoku,
Za druhé: je to hudba pokroku,
Za třetí: Smetana je demokrat
a skoro z každé jeho árie
se na nás šklebí demokracie“*⁵⁴

Neruda jako redaktor Národních listů věnoval Smetanovi více článků. Například hned druhý den po premiéře opery *Prodaná nevěsta* vyšel Nerudův oslavný referát.

„Neméně místa věnoval Neruda ve své kritické a divadelní rubrice snahám o postavení Národního divadla, které bylo kdysi snem českého národa. Desítilétí krok

⁵³ ŠTORKÁN, K. *Novinář Jan Neruda*. Praha: Orbis, 1956. s. 46.

⁵⁴ Tamtéž. s. 47.

za krokem klestí Neruda cestu ideji velkého Divadla národního. Za jeho pomoci jsou uspořádány sbírky v Praze i na českém venkově.“⁵⁵

1.4. Národní listy po 70. letech 19. století

Národní listy založené roku 1861 byly považovány za hlavní české a politické noviny. Byly ovlivňovány především osobnostmi jako byli František Palacký, František Ladislav Riegr a také František August Brauner. Později, potom co se Národní listy začaly vymykat z jejich vlivu, založili tyto literární osobnosti vlastní noviny, které byly nazvány *Národ*. Byly vydávány od roku 1863 do roku 1866 a poté byly přejmenovány na *Národní pokrok* (později zjednodušeně již jen *Pokrok*) v letech 1867 – 1886.

*„Přestože tentokrát, díky zkušenostem a rozhledu redaktorů, byl staročeský deník redigován lépe než *Národ*, nezískal ani on oblibu u čtenářů. Neúspěchy *Pokroku* byly tak velké, že vedení strany se odhodlalo k velkým změnám v redakci a k tomu, že znovu v roce 1886 list přejmenovalo, tentokrát na *Hlas národa*.“⁵⁶*

Ale ani po té co tito literáti z Národních listů odešli a postavili se na své vlastní nohy, se nedalo říci, že by *Národní listy* byly tím pravým listem.

Majitel a hlavní redaktor Julius Grégr Národním listům stanovil svůj vlastní program, názory ostatních spíše ignoroval a potlačoval, avšak snažil se zachovat postoj proti aristokracii a germanizaci. Dá se říci, že právě kvůli tomuto faktu se jeho příspěvovateli stali Jan Neruda, Vítězslav Hálek nebo Jakub Arbes. Těmto autorům nechával Grégr prostor a volnou ruku zejména v článcích pod čarou, proto se také Neruda proslavil svými fejetony a vzbuzoval zájem čtenářů.

V době kdy majitel listů Julius Grégr začal Nerudovi srážet redakční honorář a dokonce přemýšlel o jeho propuštění (což bylo po roce 1876, kdy vznikly *Písně kosmické*). Neruda přemýšlel o tom, že by psal do roudnického časopisu *Podřipan* ale nenašel se nikdo z českých literátů, kdo by nastoupil na Nerudovo místo.

⁵⁵ Tamtéž.

⁵⁶ BERÁNKOVÁ, M. *Dějiny československé žurnalistiky*. Praha: Novinář, 1981. s. 162.

Jak jsem uvedla ve své bakalářské práci, „do *Národních listů* psal i Svatopluk Čech, hlavně od roku 1871 – 1872 psal pravidelně feuilletony. Čech byl důvěrný přítel S. Hellera a často s Hellera zastupoval, když byl odvolán nebo nemocný.

Do redakce vstoupil i intimní přítel Svatopluka Čecha, básník Dr. Ladislav Quis, který musel v *Národních listech* po roce skončit, protože onemocněl oční chorobou.

Roku 1872 také přibyl po návratu z Ameriky do redakce básník a autor několika zpěvných znělek, Josef Václav Sládek, který ačkoli měl nadání pro básně a zpěv, pracoval několik let v zahraniční rubrice.⁵⁷

Nedlouho poté co „v roce 1873, přibyl redakci natrvalo význačný politický činitel, přítel studentstva a dělnictva, Josef Barák“⁵⁸, stal se roku jejich redaktorem (1874). Barák „začínal jako básník, spolupracoval s generací almanachu *Máj*, kde byl také veden jako redaktor. Nejvíce se jeho literární činnost rozvíjela mezi studenty. Byl ale za demonstraci na svátek Jana Nepomuckého poslán na půl roku do vyhnanství v Kouřimi, a poté do Štýrského Hradce. Vyhnanství nebylo to jediné, co J. Baráka potkalo, byl často stíhán pro tiskové delikty. Josef Barák vydával svůj vlastní list, který se jmenoval *Svoboda*, byl ale zastaven. Hned na to vydával Barák další list s názvem *Pravda*, který ale skončil stejně jako list *Svoboda*. Byl označován jako nejčastěji odsuzovaný a vězněný český novinář.“⁵⁹

Roku 1874 se stal přispěvatelem *Národních listů* také žurnalista Gustav Eim, který jednotlivá vydání nejčastěji obohacoval zprávami o politice. Poté po poradě s Juliem Grégrem odjel do Vídně, kde založil a zahájil činnost filiální redakce *Národních listů*. Tento krok přispěl k posílení reputace tohoto periodika.

Julius Grégr měl velmi zvláštní systém odměňování svých redaktorů. Svou spokojenost s otištěným článkem nebo zprávou vyjadřoval pouze neosobně, a to tak, že jeho autorovi položil na psací stůl čtvrtku papíru s poukazem na odpovídající finanční částku. Osobní zkušenost s tímto zajímavým způsobem odměňování vlastní tvorby měl také například Jan Benešovský Veselý, člen „skupiny starších novinářů, kteří v *Národních listech* působili před rokem osmdesátým“ a druh Ignáta Hermanna z mládí. Ten „psal do *Národních listů* zprávy z celého světa, které označoval třemi

⁵⁷ SOUKUPOVÁ, P. *Cestopisné črty Jana Nerudy*. Praha, 2011.

⁵⁸ NÁRODNÍ LISTY. *Jubilejní sborník*. Praha: Pražská akciová tiskárna, 1941. s. 25.

⁵⁹ SOUKUPOVÁ, P. *Cestopisné črty Jana Nerudy*. Praha, 2011.

hvězdičkami, a proto se zprávy označovaly jako hvězdičky. Tato rubrika, která se později stala čtenářstvem velmi oblíbená, byla vydávána ráno i odpoledne. Rubriku rád četl i J. Grégr, který vtipné hvězdičky odměňoval zvláštním honorářem.“⁶⁰

Ignát Hermann v Národních listech působil později než jeho druh Veselý, ze začátku pracoval zejména v administrativě, poté v inzertním oddělení a nakonec jako pokladník Národních listů. Místo pokladníka pro Hermanna nebylo to pravé a on si to uvědomoval. Nebyl v této pozici spokojený, proto podal žádost doktoru Grégrovi o přemístění do redakce. Ale i přes Nerudovo upozornění, že Ignát Hermann má novinářský talent, do redakce přemístěn nebyl. Doktor Julius Grégr svoje rozhodnutí vysvětlil konstatováním, že redaktorů mají noviny dost, ale pokladníka jen jednoho. Zároveň upozornil na to, že v případě odchodu Hermanna, který svou práci vykonává dobře, by musel najít nového pokladníka. Ignát Hermann, nepochybně ovlivněn i touto skutečností, dal po nějaké době výpověď. Roku 1884 byl požádán, aby vstoupil do redakce Národních listů a vedl Soudní síň, díky které se také proslavil.

V roce 1879 do Národních listů vstoupil právník a zájemce o práci v notářství Josef Kalaš, který se po zapracování stal politickým úvodníkářem. Ve stejnou dobu se Národní listy rozrostly o osobnost Antonína Seidla, nadaného lokálkáře, který v listech vydržel přes čtvrt století.⁶¹ Později, „v počátcích let osmdesátých a vlastně již v prvním jejich roce oživuje redakce „Národních listů“ dvěma význačnými jmény: Miroslava Tyrše, výtvarného kritika a současně s ním přizvaného prof. Dr. Otakara Hostinského za kritika hudebního.“⁶²

*„V dlouhé době osmdesáti let velmi mnoho se změnilo, jak kolem Národních Listů, tak i v nich. Z mnohých representačních osobností, které je svým dílem tvořily a spolutvořily, zbyly jen černě zarámované podobizny. Když bylo vzpomínáno roku 1886 prvního pětadvacetiletí Národních listů, byla v čísle i stať „Hřbitov Národních Listů“ a v ní nedlouhá řádka jmen. Jak se rozmnožila od té doby! Oba Grégrové, Karel Sladkovský, Jan Neruda, Gustav Eim, Karel Tůma, Karel Kramář, Alois Rašín a jiní a jiní...“*⁶³

⁶⁰ Tamtéž.

⁶¹ NÁRODNÍ LISTY. Jubilejní sborník. Praha: Pražská akciová tiskárna, 1941.

⁶² Tamtéž. s. 26.

⁶³ Tamtéž. s. 15.

Národní listy se v tuto dobu změnilly i vizuálně, tedy po vnější stránce. Čtenáři začínali mít jiné zájmy než národní, ale autoři Národních listů si byli stále vědomi závazku k obecnému dobru, boji za pravdu. Věřili v sílu rozumu a věnovali se psaní stejně oddaně jako v době vzniku svých novin. Existovaly i jiné časopisy, které byly dokonce daleko starší než Národní listy (například Květy), a o kterých by se dalo říci, že za dobu svého trvání se už staly čtenářsky přitažlivými: Národní listy však doslova reflektovaly osud národa, měly velký vliv na jeho vývoj, a to se stalo jejich specifikem. Ve službách národa totiž fungovaly osmdesát let a byly věrný takovému vymezení, které jim ostatně nastolil jejich zakladatel Julius Grégr.

Po roce 1880 se Národní listy začínaly rozrůstat o mladý kolektiv. Roku 1881 do listů přichází středoškolský učitel Josef Anýž, který se po smrti Josefa Baráka stal odpovědným redaktorem listů a zůstal jim celých dvacet devět let až do smutné události, která se stala roku 1912, kdy na sokolském sletu dostal mrtvici. Když zemřel Julius Grégr, Anýž si vzal do péče jeho nedospělé děti, stal se členem redakční rady, ve které v té době byli Karel Tůma, Ivan Kalaš a literát Heller, a později redakci vedl.

Roku 1881 do Národních listů přispěl svými jazykovými schopnosti přítel Josefa Anýže, Eduard Bohdanecký. Ovládal mnoho slovanských jazyků, a proto pracoval po celou dobu na slovníku Národních listů, který bohužel nikdy nebyl vytištěn a zchoval se jen jako rukopis. Po třicet tři let, co Bohdanecký zastával práci v Národních listech, byl takzvaným nočním redaktorem. Znamenalo to, že pracoval každý den od osmé hodiny ranní až do večerní uzávěrky. Pro své jazykové dovednosti překládal dříve německy vydávané K-B, což znamenalo Korrespondenz-Bureau. Ve stejném roce přišel do redakce Marian Šubert, který měl znalosti a zkušenosti s vedením redakce, ale bohužel brzy zemřel. Nahradil ho Karel Draždák, který zůstal ve stejné rubrice po dobu třinácti let.

Roku 1883 přišel do redakce Josef Penížek, který byl přidělen Gustavu Eimovi jako pomocná síla. Do redakce byl na Nerudovo doporučení přijat také žurnalista Josef Pachmayer, jehož předností byly nesmírné zkušenosti z práce v několika rubrikách. Později začal pracovat v zahraniční rubrice s Eduardem Bohdaneckým.

„Eimem byl Grégrovi doporučen v r. 1884 Josef Kuffner (psal se zásadně vždy Jozef), bývalý nadporučík dělostřelecký, pro krátkozrakost z vojenské služby vystoupivši. Záhy se osvědčil jako duchaplný feuilletonista a objektivní divadelní kritik. Pod čárou označoval své práce řeckou písmenou b, referáty divadelní pa – š.“⁶⁴

Julíusem Grégrem byl do redakce Národních listů jako hudební referent vybrán Josef Bohuslav Foerstr. Ten ve své branži vynikal a tak mu byl po zásluze zvednut plat na dvojnásobek. Ve stejném roce, tentokrát na doporučení Svatopluka Čecha, přijali Františka Krupku. Čech s Krupkou chodili spolu do školy, a proto mu byla svěřena důvěra k vedení rubriky úředních správ, což obnášelo například jmenování a povýšení úředníků nebo obsazování uvolněných pozic. Foerstr se po době natolik osvědčil, že si získal důvěryhodnost samotného Grégra a dostal na starost práci revizora výplat. Původně tato práce náležela vždy vedoucím rubrik, kteří navrhovali ocenění podle hodnoty toho kterého článku a návrh výplaty musel vždy podepsat Grégr nebo jeho zástupce Anýž. Foerstr ale zavedl takzvaný řádkový honorář, podle kterého byla výše výplaty stanovována podle počtu řádků a byla vyplácena týdně nebo měsíčně.

„V roce 1885 stal se členem redakce Karel Čupr, syn vynikajícího filosofa a profesora Františka Čupra, proslulého pedagoga a vlastence. Znalost moderních řečí a uhlazenost ve společenském vystupování předem určily Karla Čupra po jeho předchozím novinářském vyškolení, k reprezentačním povinnostem a to jak doma, tak v cizině. Na všech významných událostech a zájezdech měl účast, ovšem i jako referent ‚Nár. Listů‘.“⁶⁵

Karel Čupr v redakci působil dvacet let a byl první novinář, který v Národních listech zavedl sportovní rubriku, podávající pravidelné informace o sportovním dění. Ve stejném roce byl do Národních listů přijat Dr. Jan Herben, který měl na starost otázku moravské, ale s Grégrem si moc nepadli do oka a měli spolu stálé rozepře. Proto vydržel v redakci pouze jeden rok a poté odešel a založil s několika dalšími žurnalisty časopis Čas. Po propuštění Karel Kramáře a Aloise Rašína z vězení se doktor Herben na jistou dobu do Národních listů vrátil a působil zde dokonce jako člen správní rady. V této době vynikly některé jeho politické

⁶⁴ NÁRODNÍ LISTY. Jubilejní sborník. Praha: Pražská akciová tiskárna, 1941. s. 26.

⁶⁵ NÁRODNÍ LISTY. Jubilejní sborník. Praha: Pražská akciová tiskárna, 1941. s. 27.

články, ale to pouze do doby, kdy se začaly projevovat jeho rozepře a konflikty ohledně psaní s doktorem Pekařem a oběma bylo uveřejňování článků zastaveno.

Roku 1886 se stal součástí redakce Bohuslav Čermák. Čermák byl pro Národní listy velkým přínosem především kvůli způsobu, jakým referoval o knihách a o jiných básních a autorech, mezi kterými byl mimo jiné i Jan Neruda.

O rok později Neruda doporučil pro redakci šikovného básníka Antonína Šnajdaufa. Ten články zasílal do redakce Národních listů, už když byl mladý student, ale členem redakce se stal až později. Byl mladý a pracovitý, a proto mu bylo jedno do jaké rubriky bude přidělen. Vystřídal jich mnoho a vždy splnil jakýkoli úkol, ale nejvíc se osvědčil při kulturních hlídkách a ve fejetonech, které v době Nerudovi nemoci vedl za něj. Šnajdauf byl v práci velmi svědomitý a za svůj přístup byl ze všech stran chválen. Po jistém čase si udělal doktorát a odešel do Plzně jako profesor.⁶⁶

„Od r. 1887 byl dále spolupracovníkem Národních Listů Ignát Hořica, jenž již před tím psal novely z vojenského života, později pak zajímavé črty z rozhraní slezského, kde působil jako dopisovatel Národních Listů.“⁶⁷

Dalším z redaktorů Národních listů byl od roku 1888 Dr. Vácslav Řezníček, český spisovatel, novinář a ředitel knihovny Národního muzea, který po smrti Viléma Erbena nastoupil do rubriky domácí politiky. Po dalším úmrtí, tentokrát spisovatele Antonína Seidla, nastoupil do rubriky místního informátora Národních listů roku 1889 Josef Vejvara. Vzali si ho na starost Herrmann a Benešovský a po čase, kdy ho vše naučili, stal se sám „esem“ mezi zpravodaji. Roku 1890 po Antonínu Šnajdaufovi nastoupil profesor Jan Voborník, který pro Národní listy mnoho napsal nejenom jako aktivní redaktor, ale své příspěvky byl ochoten a schopen na požádání psát i po ukončení pracovního poměru v Národních listech.

Do Národních listů se už po několikátém odchodu v roce 1891 znovu vrátil Svatopluk Čech, tentokrát jako redaktor Feuilletonu. Stalo se tak právě proto, že v tomto roce umřel první představitel nejlepších zahraničních a českých fejetonů Jan Neruda a Julius Grégr chtěl mít po Nerudově smrti v Národních listech stejně

⁶⁶ NÁRODNÍ LISTY. Jubilejní sborník. Praha: Pražská akciová tiskárna, 1941.

⁶⁷ NÁRODNÍ LISTY. Jubilejní sborník. Praha: Pražská akciová tiskárna, 1941. s. 28.

významného autora. Básník Svatopluk Čech s nabídkou souhlasil, ale protože práce na této pozici byla štědře honorována, rozhodl se jako skromný člověk odejít.⁶⁸

⁶⁸ NÁRODNÍ LISTY. Jubilejní sborník. Praha: Pražská akciová tiskárna, 1941.

2. NERUDOVA TVORBA PO 70. LETECH 19. STOLETÍ

„Konflikt mezi vírou a skepsí, mezi láskou k národu a uvědoměním si národní malosti v její měšťácké podobě se stal bolestným vnitřním dramatem básnickým a promítal se do všech děl jeho vrcholného tvůrčího období. V Povídkách malostranských demystifikoval Neruda měšťáckou morálku, ale vyjádřil i svou lásku k rodné Praze, v Písniích Kosmických konfrontoval vztahy současníků se skutečností vesmíru, zamýšlel se nad posláním člověka ve světě a nad problematikou pokroku, v Baladách a romancích hledal cestu k morálnímu profilu svého národa, v Prostých motivech sladil intimní zpověď s náladami dobově typickými a symbolizoval sepětí člověka s přírodou, ve Zpěvech Pátečních zobrazil tragiku národního údělu a vyjádřil svou lásku k národu i víru v jeho lepší budoucnost. Jeho dílo rostlo v proměnách doby, řešilo umělecky osobitým způsobem její aktuální problémy, reagovalo na její potřeby, umělecky objektivizovalo její proměnlivý puls.“⁶⁹

1.5. Písňe kosmické

Verše v této sbírce byly rozděleny do tří cyklů. První cyklus je nazván básně o hvězdné obloze, druhý o Slunci jako středu vesmíru a o jeho dětech – planetách a o Zemi a Měsíci a jejich lásce.

„Většina básní PÍSNÍCH KOSMICKÝCH byla psána formou krátkého popěvku, výrazného, melodického, hravého, ba přímo rozmarného. Tento dojem je ještě posílen využitím motivu tance v některých skladbičkách sbírky. Neruda též využívá motivů lidových písní.“⁷⁰

⁶⁹ KRÍVÁNEK, V. *Jan Neruda*. Praha: Horizont, 1983. s. 21.

⁷⁰ Tamtéž. s. 76.

1.6. Povídky malostranské

„Uměleckým vyvrcholením, ale i ukončením Nerudovy povídkové tvorby jsou POVÍDKY MALOSTRANSKÉ, soubor třinácti próz zachycující malostranský život Nerudova mládí a podávající typický obraz tohoto prostředí ve čtyřicátých a padesátých letech minulého století.“⁷¹ Tyto prózy „vyšly tiskem a nákladem dra Grégra a Dattla. Objemný a nakladatelstvím pěknou úpravou obmyšlený svazek ten obsahuje dvě delší práce: jednu (Týden v tichém domě) sepsanou roku 1867, druhou (Figurky), dopsanou před několika měsíci, pak třináct drobných povídek sepsaných v létech 1875-1877.“⁷²

Stručný obsah jednotlivých povídek:

1) Týden v tichém domě

První povídka je z celé knihy nejrozsáhlejší. Popisuje život maloměstských obyvatel Malé Strany v jednom domě. Žije zde rodina pana domácího Ebera, která si přivydělává tak, že šije vojenské obleky. A rodina Bavorova se svým synem Václavem, který zastává práci na úřadě. Bohužel, když odjel na dovolenou, zanechal ve svém šuplíku karikatury a různé zápisky, ve kterých si dělal legraci ze svých spolupracovníků a dokonce i z prezidenta. Zápisky byly nalezeny, a on byl vyhozen.

2) Pan Ryšánek a pan Schlegl

Dvojice docházela do místní hospůdky U Štajniců, a přestože sedávali vždy naproti sobě, nikdy spolu nemluvili. Důvodem byla vzájemná nenávisť způsobena tím, že oba milovali stejnou ženu a ona dala přednost jednomu z nich. Po nějaké době však pan Schlegl onemocněl a pan Ryšánek v hospodě sedával sám. Až tehdy si uvědomil, že mu tam někdo chybí. Po uzdravení pana Schlegla oba zjistili, že se vlastně jistým způsobem potřebují.

3) Přivedla žebráka na mizinu

Tato povídka vypráví o jednom žebrákovi (pan Vojtíšek) a končí tragicky. Pana Vojtíška si totiž jako možného partnera vyhlídla jedna žena (také žebračka), on jí ale odmítl. Pomstila se mu tak, neroznesla po celé Malé Straně, že si pan Vojtíšek na žebráka jen hraje a že je ve skutečnosti bohatý. Lidé, kteří dříve pana Vojtíška

⁷¹ Tamtéž. s. 61.

⁷² Tamtéž.

obdarovávali, jí to uvěřili a ubohému žebrákovi už nikdy nic nedali. Žebrák tak nakonec umřel hladem a prochladnutím.

4) O měkkém srdci paní Rusky

Povídka vypráví o velmi zvláštní osobě – o paní, která chodila na veškeré pohřby, které se kdy konali, přitom zesnulé ani neznala. Z pohřbů, na kterých vždy vystupovala vlastně „v roli plačky“, byla často vykazována. Paní se dokonce přestěhovala, aby bydlela co nejbližší u hřbitova, ale policie jí nakonec jakýkoli vstup na pohřby zakázala.

5) Večerní šplechty

Tématem jsou rozhovory studentů, kteří se scházeli na jedné střeše v Ostruhové ulici a glosovali tam aktuální i neaktuální události.

„V roce 1876 otiskl Neruda druhý cyklus povídek, v nichž zpodobnil trojici malostranských podivínů (Doktor Kazisvět, Hastrman, Jak si nakouřil pan Vorel Pěnovku). Tento cyklus je uzavřen druhou mezíhrou, již je v létě téhož roku vydaná povídka U tří lilí.“⁷³

6) Doktor Kazisvět

Jde o povídku o místním doktorovi, který byl nejradši sám, s nikým se nemusel bavit, takový vlk samotář, který vlastně ani nikoho nechtěl léčit. Jednou šel na pohřeb pana rady Schepelera a náhodou zjistil, že vůbec není mrtvý a zachránil ho od pohřbení za živa a všichni byli šťastní, že je pan rada živý. Jediní, kdo radost neměli, byli jeho dědicové. Dali proto doktorovi přezdívku Doktor Kazisvět, protože jim zkazil naději na brzké dědictví. Doktor Kazisvět, ač zachránil člověka, i nadále odmítal lidi léčit.

7) Hastrman

Próza popisuje příběh pana Rybáře, který si myslel, že je náramně bohatý, protože vlastnil spoustu drahokamů. Po nějaké době však zjistil, že to byly pouze polodrahokamy. Byl z tohoto zjištění velmi smutný, protože se domníval, že u svých příbuzných klesne na ceně a že ho nebudou mít rádi - buď proto, že už není bohatý, anebo proto, že si budou myslet, že celou dobu lhal. Příběh končí šťastně, protože jeho blízcí ho mají rádi jako člověka a ne pro jeho majetek.

⁷³ KŘIVÁNEK, V. *Jan Neruda*. Praha: Horizont, 1983. s. 64.

Úryvek z povídky Hastrman:

„Strýčku snad nechte ty krásné kamínky vyházet všechny ven?“ Stařec sebou škubnul. Pak zašeptal, dívaje se upřeně k Petřínu: „Nemá to ceny – obláčky –“

„Já vím, že nemají velké ceny, vždyť to znám sám. Ale cenu mají přec, pro nás i pro vás. Vy jste sobě je pracně sebral – strýčku, nechte je, prosím všechny pro mé děti. Budou se na nich učit, vy jim budete vypravovat.“⁷⁴

8) Jak si pan Vorel nakouřil pěnovku

Tato povídka pojednává o jednom hokynáři, který si na Malé Straně zřídil krámk, nikdo ale od něj nechtěl nic kupovat, protože byl vášnivý kuřák a vše bylo načichnuté kouřem. Pan Vorel si proto zapálil svou poslední pěnovku (v té době se takto říkalo fajfce s tabákem) a oběsil se.

9) U tří lilí

Romantický příběh o dívce, která v průběhu tancování v jedné hospodě dostala zprávu, že její matka umírá. Dívka se od lože matky vrací znovu tancovat.

Trojdielná kompozice je uzavřena posledním cyklem tří povídek (Svatováclavská mše, Jak to přišlo... a Psáno o letošních Dušičkách).⁷⁵

10) Svatováclavská mše

Povídka pojednává o autorově vzpomínce z mládí, kdy se nechal zavřít do Svatováclavského chrámu a chtěl počkat na půlnoc, kdy se údajně měl zjevit Svatý Václav. Chlapec však usnul a vše zaspal.

11) Jak to přišlo, že ... Rakousko nebylo rozbořeno

Děj povídky je zřejmě inspirován příběhem z Nerudova dětství, kdy se sešlo pár mládenců a jako klukovinu vymysleli, že zničí Rakousko. V tajném spolku si dokonce vypracovali utajený plán jak dobýt Prahu: zakoupili si jednu pistoli a veškeré své úspory použili na střelný prach, který měli dostat od místního hokynáře pana Pohoráka. Ten však úspory mládenců propil a tak „zachránil Rakousko“.

12) Psáno o letošních dušičkách

Povídka vypráví o jedné tlusté slečně přezdívané Máry, která nikdy neměla žádného chlapce a tak zůstala starou pannou. Jednou jí z legrace kupec jménem

⁷⁴ NERUDA, J. *Povídky Malostranské*. Praha: Kvasnička a Hampl, 1923. s. 25.

⁷⁵ KŘIVÁNEK, V. *Jan Neruda*. Praha: Horizont, 1983. s. 65.

Cibulka a rytec Rechner vyznali lásku, ale pak to vzali zase zpět, údajně z ohleduplnosti. Slečna Máry jim ale chodívala na dušičky dávat věnečky na hrob.

„*Rámcová závěrečná próza Figurky je jakýmsi nemystifikujícím epilogem malostranského světa.*“⁷⁶

13) Figurky

Povídka pojednává o panu Krumlovském, který by rád složil advokátské zkoušky a stal se advokátem. Přestěhoval se proto na Malou Stranu, kde byl klid a kde by mohl studovat. Bydlel však v domě, kde bydleli také lidé přezdívání figurky, a ti jej rozptylovali svou zajímavostí. Šlo například o malíře a jeho ženu, která šišlala, když měli peníze nebo provazochodec, který psal schválně škodolibé anonymní dopisy.⁷⁷

Neruda sepsal výše uvedené krátké povídky hlavně na základě svých vzpomínek na mladá léta, která prožil na Malé Straně. Věnoval se hlavně přesnému líčení obyvatel žijících v polovině 19. století a popisu jejich života, nenechal si ale ujít ani přesný popis prostředí. První povídku Týden v tichém domě Neruda napsal roku v roce 1867. Myšlenky na toto téma mu ale v hlavě proudily už dříve, jak dokazuje podobný námět ve fejetonech a povídkách v jeho dřívějším díle Arabesky. Poté v polovině 70. let 19. století začal sepsávat dílo o životě občanů na Malé Straně a Malostranské povídky tak začínaly dostávat svůj rámeček. Postupně a samostatně se povídky otiskovaly v novinách, ve kterých Neruda pracoval - byly to Květy, Národní listy, Podžupan a Lumír. Poté je sjednotil a vydal jako celek pod jménem Povídky malostranské roku 1877.

V Povídkách malostranských si můžeme povšimnout, že se střídají dohromady tři typy povídek. V některých povídkách se Neruda snažil popsat drobné postavy. Šlo zejména o povídky Týden v tichém domě a Figurky. V dalších se Neruda soustředil na zdůraznění a popis jedné jediné scény, která byla pro povídku důležitá – tento přístup je patrný u próz U tří lilií a Večerní šplechty. V neposlední řadě Neruda v povídkách popisoval postavy se zvláštními osobnostními nebo jinými charakteristikami - například povídka Doktor Kazisvět a Přivedla žebráka na mizinu.

⁷⁶ Tamtéž.

⁷⁷ NERUDA, J. *Povídky Malostranské*. Praha: Kvasnička a Hampl, 1923.

Typ psaní v Malostranských povídkách se často střídá, buď Neruda vykresluje něco se směšným a humorným rázem nebo někde použije trochu satirického a vážného tónu až zabíhá do tragédie. Humorný typ psaní použil hned v první povídce Týden v tichém domě, kde legračně popisuje rodinu pana domácího, naopak tragickou scénu sepsal o žebrákově Vojtíškově, v povídce Přivedla žebráka na mizinu. Charakteristiky postav v povídkách se snažil Neruda popsat pomocí detailů.

Povídky malostranské byly několikrát zfilmované a jejich znalost patří k tzv. základnímu vzdělání a to nejen v předmětu český jazyk a literatura.

1.7. Balady a romance

„Balady a romance nám říkají jasně, že Neruda pokládá za důležité říci, že chce vycházet z lidu, z jeho kulturní tradice a že se chce dívat na svět očima lidu: „Volím slovo prosté, chci tu báji vypravovat, z úst jak lidu roste.“ Takto si vytyčuje Neruda svůj cíl v době, kdy se buržoazní kultura začínala od lidu odvracet.“⁷⁸

Básnická sbírka Balady a Romance je považována za vrchol Nerudovy básnické tvorby. Skládá se z osmnácti básní, z toho dvanáct z nich jsou balady a zbylých šest jsou romance a všechny vždy začínají slovem balada nebo romance. Balada sama o sobě je kritická a někdy líčí i osudy lidí s tragickým koncem, naproti tomu romance je veselá a může mít i milostný náboj. Neruda je ale v této sbírce rád zaměňuje, tím pádem romance někdy končí netradičně nešťastně a balada naopak šťastně. Hlavní témata, která autor v celé sbírce střídá, jsou tři - vlastenectví, láska a náboženství (prezentované zejména ve formě kladného vztahu k národu, vztahu mezi matkou a synem a na některých místech inspirací z textu bible).

„První skupinu básní tvoří příběhy, které se zabývají člověkem obecně. Jde tu o lidské tragédie, tragédii matky při smrti dítěte v „Baladě dětské“, tragédii matky opuštěné otcem svého dítěte v „Baladě staré – staré“, jde tu o zločin spjatý jednou se skalnatým pobřežím mořským v „Romanci helgolandské“, jindy s hrůzou zimní bouře v „Baladě zimní“, popřípadě jde o opravdovost dětské touhy, která by chtěla odstranit všechno utrpení v „Baladě horské“. To jsou náměty, které vycházely

⁷⁸ NERUDA, J. *Balady a romance, Zpěvy páteční*. Praha: SPN, 1959. s. 71.

*z odkazu lidové baladistiky a které tvoří i jádro Balad a romancí. Druhou skupinu látek tvoří náměty biblické a legendární.*⁷⁹

Z balad jsou ve sbírce uvedeny Balada pašijová, Balada horská, Balada dětská, Balada česká, Balada zimní, Balada stará, Balada tříkrálová, Balada Májová, Balada rajská a Balada o duši Karla Borovského.

Balada dětská na první dojem zní jmenovitě jako optimistický rodinný příběh, ale přitom pojednává o smrti. V tomto příběhu zastávají role tři postavy, dítě, jeho matka a smrtka. Celý příběh se odehrává z velké části v jednom pokoji, kde v posteli leží těžce nemocné dítě a matka vedle něj. V okamžiku kdy matka, vyčerpaná z nemoci svého syna malého usne, zjeví se u nohou dítěte smrtka a naléhá, aby odešlo s ní do jiného světa, že už nebude nemocné a bude se mít dobře. Nemluvně nejdříve váhalo, protože myslelo na maminku, která s nimi odejít nemůže, že se mu bude stýskat a že jí nemůže opustit, ale nakonec se rozhodlo, že půjde.

Dá se tu polemizovat o konci příběhu, jestli je tragický, nebo ne. Na jedné straně jde o příběh silně tragický, protože matce umřelo její nemocné malé dítě a nezbylo jí nic jiného než holý zármutek, z druhého pohledu je možno vidět příběh tak, že malému dítěti byla vlastně poskytnuta pomoc, aby se už dál netrápilo, protože už by se neuzdravilo a muselo by dále snášet silnou bolest. Atmosféru básně dokládá úryvek:

*„Matka zdřímla na úsvitě.
Dítě vyjeveně hledí –
v nožičkách mu Smrtka sedí.*

*Malá Smrtka, sama dítě,
na hlavičce věnec bílý,
ve košilce drobné tílko,
v ručkách drží hravé síť
jako k honbě na motýly.
A ty ruce jako hůlky,
žluté jako z vosku čílko,*

⁷⁹ Tamtéž.

*místo oček modré důlky.
„Pojď děťátko, pojď holátko,
Na chvílečku, jen nakrátko!
Zahrajem si na Hélice
andělíčkův při muzice
co dvě bílé holubice.“⁸⁰*

„V „Baladě pašijové“ nepůsobí Ježíšovi největší utrpení, že bude opuštěn nebem a bohem, ale hluboce se ho dotýká bolest lidská, vědomí, že jeho smrt působí bolest jeho matce. V „Baladě o svatbě v Kanaán“ najdeme Ježíše v družné zábavě na svatební slavnosti.“⁸¹

V knize je uvedeno také těchto šest romancí: Romance o černém jezeře, Romance o Karlu IV, Romance o jaře 1848, Romance italská, Romance helgolandská a Romance Štědrovečerní.

Romance hegolandská má tragický konec, pojednává o pirátovi jménem John, který byl natolik zkažený, že chtěl zbohatnout za každou cenu a bylo mu jedno, jestli při tom někdo přijde o život. Proto na skálu upevnil lampu, aby si námořníci mysleli, že je to maják a do skály schválně narazili a ztroskotali. Když pirátův ošidný plán vyšel a první loď narazila na skálu, byl šťastný, že opatří své dceři majetek, protože měla těsně před svatbou. Pirát po havárii zaslechl z lodi nějaký hlas, který říkal, že jestli ho zachrání, že mu nechá půlku majetku. John byl ale hamižný a krutý, a jelikož chtěl majetek celý, tak umírajícího námořníka nechal být a k lodi se vrátil až druhý den ráno. Když k lodi přišel, tak už v ní nebyl nikdo naživu a začal ji celou prohledávat. Když narazil na první mrtvolu, s hrůzou zjistil, že se jedná o nastávajícího manžela své dcery. Touto povídkou chtěl Neruda poukázat na hamižnost a neskromnost lidí - kdyby krutý pirát sešel ze skály k lodi a pomohl tonoucímu, nezabil by své dceři ženicha a zachráněný majetek by si mladá rodina mohla užít.

⁸⁰ NERUDA, J. *Balady a romance, Zpěvy páteční*. Praha: SPN, 1959. s. 12.

⁸¹ Tamtéž. s. 72.

1.8. Zpěvy páteční

„V básních Zpěvů pátečních našel si Neruda ještě jinou formou, jak básnickým obrazem zaujmout stanovisko k situaci národního boje v letech osmdesátých. Zpěvy páteční nejsou sbírkou epickou jako Balady a romance, jsou básněmi veřejné lyriky, jsou osobním, a proto i přímým vyznáním Neruda vztahu k osudům národa.“⁸²

Tato sbírka básní byla jako celek vydána až po Nerudově smrti. Neruda jednotlivé básně postupně samozřejmě vydal v různých časopisech, ale až pět let po jeho smrti z nich Ignát Herrmann a Jaroslav Vrchlický vytvořili sbírku, kterou v roce 1896 vydali tiskem. Tato sbírka obsahuje tyto básně: Moje barva červená a bílá, Anděl strážce, Matka sedmibolestná, Ecce Homo, V zemi kalichu, Ukolébavka Vánoční, Za srdcem!, Láska, Ve lví stopě, Jen dál! a Ku vzkříšení.

Básně ve sbírce tedy nejsou uspořádány Nerudou, některé z nich, a to básně nazvané Moje barva červená a bílá a Jen dál - Neruda dokonce ani nenapsal jako zpěvy páteční. Je to patrné i z jejich nálady. Zatímco hlavním námětem deseti básní „většinou hymnického rázu a vlasteneckého obsahu“⁸³ Zpěvů pátečních je tragické utrpení národa „vyjádřené velkopáteční symbolikou Kristových muk na Kalvárii a bolesti jeho matky – Vlasti“⁸⁴, básně Moje barva červená a bílá a Jen dál jsou jako jediné oslavné a optimistické.

Báseň Moje barva červená a bílá vznikla při příležitosti slavnosti odhalení Havlíčkova pomníku v Kutné hoře 26. srpna 1883. Pojmenování vzniklo z jeho básně Moje píseň.

Úryvek z básně:

*„Přislibujte si mně,
poroučejte si mně,
vyhrožujte si mně,
přece zrádcem nebudu.
Moje barva červená a bílá,*

⁸² NERUDA, J. *Balady a romance, Zpěvy páteční*. Praha: SPN, 1959. s. 75.

⁸³ HRABÁK, J. a kol. *Průvodce po dějinách české literatury*. Praha: Orbis, 1976. s. 264.

⁸⁴ Tamtéž.

Dědictví mé poctivost a síla. ⁸⁵

Matka sedmibolestná je báseň, která je pojmenovaná po Marii, matce Ježíšově, jelikož snášela velké utrpení při mučení svého syna Ježíše. Báseň začíná větou: „*Na naší Kalvárii, v charém kříže stínu.*“ Kalvárie je místo celého utrpení, hora, na které byl ukřižován Ježíš. „*Obraz Marie matky s mrtvým Kristem na klíně, zpodobovaný tak často sochařsky i malířsky, vybízí jej k tomu, aby místo Krista postavil národ a na místo Marie vlast a aby tak symbolicky vyjádřil situaci národního boje v letech osmdesátých.*“ ⁸⁶

Ecce homo znamená v překladu Ehjle člověk! Tuto báseň Neruda sepsal roku 1882, když mu bylo čtyřicet osm let. Ecce homo jsou slova, která byla podle Janova evangelia pronesená pilátem, když židům ukazoval umučeného Ježíše s trnovou korunou na hlavě. Tato scéna byla rovněž výtvarně zobrazena. „*Legendární příběh o kapliče, v níž Kristus sám sebe denně obětuje, připomíná mu osud českého lidu v zemi, jejíž tvar podobou kalicha symbolisuje utrpení a boje na cestě za vítězstvím.*“ ⁸⁷

Báseň Jen dál! Neruda napsal roku 1886 při příležitosti vydání prvního slavnostního čísla Národních listů k dvacátému pátému výročí jejich vzniku.

„*Ve dvou básních, v „Anděli strážci“ a v „Lásce“, se Neruda zpovídá přímo osobně z toho, co pro něho znamená láska k vlasti, její horoucnost vyznívá však i ze všech ostatních veršů Zpěvů pátečních.*“ ⁸⁸

⁸⁵ NERUDA, J. *Balady a romance, Zpěvy páteční*. Praha: SPN, 1959. s. 49.

⁸⁶ Tamtéž. s. 76.

⁸⁷ NERUDA, J. *Balady a romance, Zpěvy páteční*. Praha: SPN, 1959. s. 76.

⁸⁸ Tamtéž. s. 77.

3. FEJETONY

1.9. Jan Neruda fejtonista

„Jan Neruda fejtonista začíná tam, kde smrt znemožnila pokračovat Havlíčkovi. Je mu od počátku jasné, že úkolem novin není pouze informovat, ale především vést a politicky vychovávat čtenáře a tím i národ. Poznávat pravdu a skutečnost, umět se jí podívat do tváře je Nerudovou zásadou.“⁸⁹

Nedá se říci, že Nerudův vývoj ve výborného fejtonistu byl jednoduchou záležitostí, ale rozhodně to nebyl cíl nesplnitelný. Když Neruda v roce 1865 nastupoval do redakce Národních listů, dal si literární předsevzetí, že nechce být jen „nějakým autorem pro vyplňování mezer“ a že nebude psát podle nějaké šablony požadující plnění jakési denní normy v psaní článků. Stál si za tím, že bude psát pravdivě o pravdivých skutečnostech a problémech, o lidech, jednoduše, řečeno podle Nerudy, psát tak jak to cítil bez žádného maskování a schovávání se. A právě fejton mu naplnění jeho literárních představ téměř beze zbytku umožnil. Z Nerudy se tedy stává novinář a žurnalista, který *„je životem cele proniknout ale zároveň kritik společnosti, který se dovede podívat na kořeny zla a hledat jeho příčinu. Dívá se na vše očima člověka, který je celou svou bytostí na straně pokroku a demokracie, na straně práv lidu, s nímž stejně vášnivě odsuzuje tyranii peněz, právě tak jako tyranii státní a církevní.“⁹⁰*

Na začátku působení v Národních listech Neruda psal s nahodilým vtípem, smích pokládal za jednu ze zbraní v literatuře, obdivoval v tomto směru ruské realisty Gogola a Gercena a jejich kritické a satirické stati.

Po dvouletém psaní v Národních listech se však Neruda cítil daleko důležitějším literátem a rozhodl se změnit styl své literární působnosti, malinko potlačil humor a vrhl se na psaní politické satiry. V tomto období napsal pár satirických fejtonů, například roku 1867 Hračky české, Ve Vídni si pomohli a o rok

⁸⁹ ŠTORKAN, K. *Novinář Jan Neruda*. Praha: Orbis, 1956. s. 38.

⁹⁰ ŠTORKAN, K. *Novinář Jan Neruda*. Praha: Orbis, 1956. s. 38.

později fejeton Po revoluci. Tento typ tvorby byl Nerudovi často vytýkán a působil mu profesní nesnáze, ale tato kritika a negativní zkušenosti jej nepřinutily přestat se politickou satirou zabývat.

„V řadě dalších thematicky pestrých fejetonů dokazuje Neruda, že není tím „neškodným humoristou“ vtipkujícím za každou cenu, novinářem, jehož články se dají strávit pokojně po dobrém obědě, žurnalistou, jakým ho chtěla mít liberální společnost a měšťácká kritika.“⁹¹ Neruda byl v tomto smyslu velmi statečný, protože doba a stav společnosti nebyly psaní kritických a satirických fejetonů nakloněna. To potvrzuje i Štorkan, který uvádí:

„„Pěj jen, co sluší nešťastnému lidu“, říká Neruda a sám to činí s odvahou, již je třeba ocenit tím více, když uvážíme, že psal své fejetony za vlády reakčního režimu, který nedovoľoval po celá léta novinářům svobodně tvořit, v době, kdy Národní listy byly konfiskovány (1867) a kdy byl dokonce nad Prahou vyhlášen stav obležení.“⁹²

Proto se Nerudův fejeton v té době dá pokládat za jediné místo, kdy se dá psát trochu svobodněji a vyjádřit svůj názor. Neruda ale zastával názor, že žádná doba není lehká a že každá má své problémy, kterých se její občané obávají a o kterých se musí mluvit a psát i za cenu pomluv, umlčování a opovrhování.

Neruda sám charakterizuje v dopise příteli Šemberovi útvár, jehož se v české literatuře stal skutečným tvůrcem a kterým založil moderní publicistický styl, takto: „Fejeton je u mne to, o čem se neví, co to je.“ Toto humorné vymezení akcentuje mnohoznačnost a rozmanitost, ale také neurčitost fejetonistického stylu.“⁹³

Nerudovy fejetony však nebyly vždy jen skeptické a kriticky zaměřené. Neruda psal i optimisticky. Při svých četných procházkách si všímal pozitivních událostí a následně je popisoval. Při cestách do zahraničí si všímal neobyčejných staveb a k zamyšlení ho přivedlo, kolik asi muselo být využito neznámých lidí a fyzické práce na stvoření takové krásy. Tato myšlenka však Nerudu napadla také v Čechách, a to před budovou Národního divadla. Pravdou je, že optimistický pohled byl někdy doprovázen skepticizmem, například když Neruda viděl v Egyptě

⁹¹ Tamtéž. s. 42.

⁹² Tamtéž. s. 41.

⁹³ KRIVÁNEK V. *Jan Neruda*. Praha: Horizont, 1983. s. 81.

pyramidy, představil si hned, kolik asi ubohých otroků muselo stavět něco tak obrovského, netvarného a nesymetrického.

Neruda nikdy nepsal o tom, co neznal nebo čemu nerozuměl, vždy mu bylo cizí psát o něčem, co neprožil a nepoznal. Nebyl typ, který by si sedl ke stolu a experimentoval, vymýšlel si a doufal, že to nadchne čtenáře jeho doby. Jak uvádí Štorkán, „není třeba Nerudu idealizovat, je však třeba snažit se mu rozumět a odlišovat jeho osobité citové a náladové vzrušení od reálného pohledu na skutečnost. Sám Neruda o sobě říká: „Líp dovedu život reálně popisovat než idealizovat, a ac mám fantazii bujnou, nepostačí přece na zformování něčeho dobrého.“⁹⁴

Neruda vždy miloval přítomnost. Hlavním hrdinou jeho fejetonů byl prostý člověk v roli prodavače, hospodského, zedníka, metaře, studenta, lékaře, služka, malostranský starousedlík nebo úředník.

1.10. Nerudův fejeton

„Aby mohl plnit své záměry, udržet zájem čtenářů a nenásilně, zábavným způsobem je informovat, poučovat a vést, vytvořil si autor osobitý fejetonistický styl. Tuto problematiku promyslel i teoreticky a formuloval v již zmíněné významné stati MODERNÍ ČLOVĚK A UMĚNÍ.“⁹⁵

Neruda si řekl, že když je svět plný stále nových skutečností, je čas se tomuto trendu přizpůsobit a vytvořit nový literární směr. Tímto novým literárním druhem byl právě fejeton. V něm měl příležitost uplatnit svou zábavnost, rys, který byl pro Nerudu charakteristický a pomocí kterého čtenářům podával všelijaké informace. Čtenáři si ale jeho zábavnou formu leckdy vykládali jinak, spíše jako nějakou humoristickou hru. U fejetonů Jana Nerudy se totiž, za vnější slupkou zábavnosti skrývá určité jádro poznání reality.

„Jedním ze základů Nerudova pojetí fejetonu byl také odhad úrovně a potřeb čtenářské obce, věcně velmi blízký stanovisku Hálkovu. Své názhledy Neruda vyjádřil především v korespondenci související s jeho redaktorskou činností v časopisech

⁹⁴ ŠTORKAN, K. *Novinář Jan Neruda*. Praha: Orbis, 1956. s. 33.

⁹⁵ KŘIVÁNEK, V. *Jan Neruda*. Praha: Horizont, 1983. s. 80.

prvé poloviny šedesátých let. Na rozdíl od Háška si však Neruda uvědomoval, že i rozvinuté anebo pokleslé nároky literárního publika znamenají v žurnalistice vyhraněný horizont, očekávání, který musí novinář alespoň z části respektovat, chceli být v rámci média natolik vydaného časovosti a spotřebnímu přístupu obecnosti, jakým jsou noviny, vůbec čten.“⁹⁶

Není pochyb, že na počátku šedesátých let, což bylo v době, kdy se Neruda začal se svými fejetony stále více prosazovat v literárním světě, bylo mnoho jiných autorů, kteří psali dobré fejetony. Neruda se však od nich odlišoval svou důsledností a jistou originalitou, se kterou uměl dobře zacházet a používat ji pro reflexi v nevděných věcech. Proto byl Neruda již v polovině šedesátých let považován za předního a velmi úspěšného českého fejetonistu.

„Svůj styl také Neruda v šedesátých letech opouštěl jen velmi zřídka, většinou pod tlakem vnějších skutečností. V roce 1866 psal pod tlakem válečných událostí články, blížící se tvárně spíše reportáži.“⁹⁷

Když už nebylo aktuální téma válečné, Neruda se pomalu vracel ke svým osvědčeným fejetonům. Postupem času, dá se říci v následujících čtyřech letech, je začal obohacovat například o žánry folklórní prózy, jako byly anekdoty, humorná témata a vzpomínková vyprávění. Tyto, pro Nerudu de facto, „podžánry fejetonu“ mu vytvořily větší autorský prostor. Navíc mu umožnily napsat více fejetonů na různá témata. Celkově se tak rozrostl počet Nerudových typově rozmanitých fejetonů. Neruda svým netradičním přístupem chtěl přijít ještě blíže k duši čtenáře, nabídnout mu víc a vejít do jeho literárního světa. Jinak řečeno, chtěl zjistit, co se bude čtenářům nejvíce líbit, aby věděl, kterým směrem se má ubírat. Jak uvádí Dalibor Tureček, „využití doposud opomíjených žánrů slovesného folkloru můžeme zároveň hodnotit jako projev nového typu „včleňování“ lidové slovesnosti do moderního českého písemnictví. Po písních, pohádkách a pověstech, vhodných k ideové i estetické idealizaci národa ve vlastenecky romantickém duchu, se tak do repertoáru literatury dostávají postupy, umožňují naopak deziluzivní zobrazení skutečnosti.“⁹⁸

⁹⁶ TUREČEK, D. *Fejeton Jana Nerudy*. Praha: ARSCI, 2007. s. 104.

⁹⁷ Tamtéž. s. 110.

⁹⁸ TUREČEK, D. *Fejeton Jana Nerudy*. Praha: ARSCI, 2007. s. 112.

Jan Neruda za svůj život napsal více než dva tisíce fejetonu a pod každý se podepisoval svým symbolem, a to rovnostranným trojúhelníkem. Fejetony psal, dá se říci často, někdy i dvakrát až třikrát týdně, za svou dobu kdy pracoval v Národních listech, tím hodně přispěl k četnosti čtenářů a na druhou stranu mu šlo o to, aby čtenář dostal vždy ty důležité novinky a zároveň se i pobavil. V jeho fejetonech se nejčastěji objevují postavy, jako byli chudí studenti, služky, prostí lidé, ne žádní bohatí šlechtici, známé osobnosti nebo něco podobného. Jako prostory a místa, kde se vše odehrávalo, byly opět zákoutí prostého žití, hospůdky, zastavárny a ne zámky a honosné místa o kterých nelze psát nic z nevšedního života.

Důležité je také zmínit, že Nerudův tatínek nebyl v jeho poezii nikdy ikonou, byla to spíše maminka, kterou popisoval s láskou a něhou, ale čím byl Neruda starší, tím víc viděl ve své tváři podobu po tatínkovi, a když promluvil, slyšel hlas podobný tomu, kterým mluvil jeho táta. Tuto skutečnost popsal i ve fejetonu z posledních let života, kde uvedl, že když kýchne nebo zakašle, že se až lekne, jak v sobě poznává svého otce. Nerudu dával najevo lítost, že takováto slova nemohl už bohužel otci říct osobně.

1.11. Nerudův cyklus Fejetony

Neruda doposud čtenářům předával jeden fejeton za druhým, ale v polovině sedmdesátých let si řekl, že tento segment své tvorby může zahrnout do jednoho jediného svazku a ten předat čtenářům jako komplexní přehled fejetonů se vším, co k tomu náleží. Tento pětisvazkový výbor, který nazval Fejetony, ač byl časově omezen koncem sedmdesátých let, je výjimečný tím, že se jednalo o jediný Nerudův výbor fejetonů. Fejetony v něm byly řazené chronologicky, aby čtenáři mohli lépe pochopit umělecký záměr a autorovy pohnutky pro napsání díla v čase. Samozřejmě bylo možné autorovi fejetony třídit i podle jiných parametrů, například podle tématu nebo žánrově, ale to by se vytratil výše uvedený Nerudův cíl. Tento výbor se rozděluje na dvě části, a to na Studie a na Žerty. Studie byla spíše poznávací formou, a proto do ní byly zařazeny všechny cestopisné fejetony z cest Jana Nerudy. Část s názvem Žerty v sobě skrývala tematicky rozmanité fejetony, typické jak humornou

stránkou slovní tak situační. Některé z nich nebyly pojaty humorem, s určitou společenskou nebo kulturní ironií.

Jako první z tohoto připravovaného pětisvazkového výboru Neruda vydal roku 1876 svazek s názvem Studie krátké a kratší, jehož dominantou bylo řazení na cykly Pražské obrázky a Trhani. „*V Pražských obrázcích objevuje autor formou až fotograficky přesných a výstižných záběrů polosvět, ba podsvětí tehdejší Prahy. Před čtenářem defilují postavy prostitutek, alkoholiků, tuláků, žebráků a podvodníků, střídají se prostředí věznic, zastaváren, brlohů a hospod, nočních ulic, opuštěných nároží i zádušního úřadu.*“⁹⁹

Jak je zřejmé z cyklu Trhani, Neruda nebyl vždy jen dokumentaristou a popisovatelem, dokladem toho je cyklus Trhani, kde se zase mísila žánrově reportáž s povídkou. Poslední dva cykly prvního vydání Studií krátkých a kratších jsou Studie masopustní a Rozjímání postní, kde Neruda s humorem pojednává o životních situacích všedního života. Tyto fejetony se zabývali tancem, muzikou, kouřením a doutníky a dalšími lidskými zálibami.

Ve stejném roce vyšel také druhý díl Studií krátkých a kratších, kde Neruda srovnává dvě roviny, na jedné straně ukazuje poučováním o maličkostech na obyčejný život a na druhé straně se zabývá vážnými úvahami o aktuálnostech problémů. „*Jeho myslitelské úsilí je zaměřeno k objasnění principu společenského pokroku, který je podle něho základním smyslem vývoje lidstva Na rozmanitých námětech Neruda konkretizoval myšlenku, že k ideálnímu cíli vývoje lidstva, kterým je „všeobecná humanita“, dospějí všechny národy společně cestou rozvoje civilizace a osvěty. S takovou představou pokroku jsou spjaty i jeho úvahy o umění (stať o Michelangelu Buonarrotim, o moderním člověku a umění) a články o vídeňské světové výstavě (studie výstavní), které uzavírají tento svazek.*“¹⁰⁰

A nakonec, třetí Nerudova kniha nazvaná Žerty hravé a dravé, která je charakteristická svým humorem. Humor je tu opět uplatněn opravdu ve velké míře, od nevinného pousmání se na účet malých lidských vad po velké žerty, kterými zesměšňuje maloměšťáctvo. Buď Neruda fejeton pojal jako velkou satiru nebo do něj vložil trochu ironie, parodie či výsměchu.

⁹⁹ KŘIVÁNEK, V. *Jan Neruda*. Praha: Horizont, 1983. s. 83.

¹⁰⁰ KŘIVÁNEK, V. *Jan Neruda*. Praha: Horizont, 1983. s. 84.

Jako poslední dva díly Neruda vydal cestopisné fejetony do výboru Menší cesty a obrazy z ciziny. Poté chtěl Neruda napsat, uspořádat a vydat další svazky svých fejetonů, bohužel problémy s nakladateli a zejména začínající zdravotní potíže mu to nedovolily. „*Přání v básníkově poslední vůli, aby bylo vydáno z fejetonů po roce 1876 dodnes napsaných a vytištěných jen nejlepší, a více ne však než co by se vešlo na 30 tisk. archů, realizoval I. Herrman výborem (DROBNÉ KLEPY, PROTI SRSTI), který ve vydavatelově uspořádání poněkud zkresluje čtenářský pohled na Nerudovu žurnalistickou tvorbu od druhé poloviny sedmdesátých let, neboť se v něm dostává do popředí samoúčelný a dobrácký humor bez vyšších společenských ambicí.*“¹⁰¹

Neruda v osmdesátých letech neztrácel na tempu a psal fejetony nadále, přestože mu již jeho zdravotní stav nedovolil poznávat a popisovat nové skutečnosti své doby a proto své fejetony překlonoval do formy vzpomínkové (například fejetony se vzpomínkami na dětství a na Malou Stranu, místo kde své dětství prožil nebo rozebíral problémy národního života).

„*V osmdesátých letech Neruda řeší otázky morálního charakteru národa a problému sociálních sil, které jsou schopné realizovat společenský pokrok. Mnohokrát opakoval ve svém žurnalistickém díle, že národ vyrůstá zdola, a že v prostém lidu je záruka národní budoucnosti.*“¹⁰²

1.12. Nerudovy fejetony od roku 1860 do roku 1891

„*Jan Neruda napsal od dubna 1861 do srpna 1891 [celkem] 2260 fejetonů. Více než sto padesát z nich obsahuje stručné i obšírné vzpomínky na doby malostranského dětství a prvních studentských let.*“¹⁰³

Ve svých fejetonech se Neruda zabývá skutečnými událostmi, které přesně charakterizuje, popisuje a pojednává o nich, tak jak se staly, samozřejmě, že je i umělecky přetvořil. Ve většině děl se však čtenář mohl spolehnout na pravdivost výkladu, popisu prostředí nebo lidských vztahů.

¹⁰¹ Tamtéž. s. 85

¹⁰² KRIVÁNEK, V. *Jan Neruda*. Praha: Horizont, 1983. s. 85.

¹⁰³ KOVÁŘÍK, V. *Slavní a zapomenutí*. Praha: Mladá Fronta, 1983. s.116.

Již roku 1860 napsal Neruda fejeton s názvem Zlatá ulička na Hradčanech, v kterém Zlatou uličku a Hradčany popisoval. Nerudův popis byl precizní a detailně rozebíral a charakterizoval místo právě tak, jak by jej viděl čtenář, kdyby s ním procházel. Například hned na začátku po vstupu do Zlaté uličky si všiml po levé straně honosného domu, který patřil jistému baronovi, a na straně pravé jiného domu, který byl zchátralý. V Nerudových očích byla Zlatá ulička celkem úzkým, na šířku pouze dva a půl kroku širokým místem, kde po levé straně stály obydlené domy, malé, a nízké a na straně pravé takzvané dřevníky, „přilepené“ k chodbě, která vede od starého úřadu nejvyššího purkrabího, v kterých nikdo nebydlel. Neruda nezapomněl zmínit, že tato chodba nedovoluje návštěvníkům pohled do Zlaté uličky ze strany Prašného mostu. Ve fejetonu se rovněž věnuje popisu domků a jejich dispozice. Píše, že domky byly uvnitř malé, z uličky se vcházelo přímo do předsíně a odtamtud do jediného pokoje. Doplnuje, že každý domek má také patro, určené pouze pro přespání, protože v něm byly nízké stropy a nebylo možné se zde postavit. Do patra se dalo vstoupit buď po žebříku, anebo po skládacích schodech, které se ve dne kvůli úspoře místa skládaly. Neruda pozoroval i obyvatelstvo Zlaté uličky. Uvádí, že lidé, kteří zde žili, byli spíše z nižších sociálních vrstev, pracující v dílnách a na podobných pracovištích a do svých domovů se vraceli až k večeru (s výjimkou žen s dětmi). O Zlaté uličce se vypravovaly i nejrůznější pověsti: *„Nevypravuje se však toliko o známé kamenné panně v klášteře svatojirském, která, jak v jisté knížečce stojí, v Jeleních příkopech od svého milého zavražděna a pak v kamenu vysekána jest byla, aneb o svaté Ludmile, o Daliboru, jenž ve věži zplesnivěl a přitom housle hrát se naučil, o železné panně a věcných krvavých skvrnách v místnostech purkrabství atd., ale vypravujou se i pověsti čistě fantastické, krásné a významné, jakých sobě mysl lidu všudy spořádá a maluje.“*¹⁰⁴

Další část tohoto fejetonu právě jednu takovou pověst přináší. Pojednává o domě (tedy ve Zlaté uličce), do kterého nesvítí ve dne slunce, ani v noci měsíc, protože je zastavěný velkou věží, a o kterém se tradují různé pověsti, například *„zvěst o zvláštní květině, červenou barvu jako krev měla a pod okny tohoto domu, kam nesvítilo jediné světlo, kvetla.“*¹⁰⁵ Pověst uváděla, že v tomto domě bydlí čaroděj se svou krásnou dcerou, který, dokud byla dcera nevinná, byl mocný.

¹⁰⁴ NERUDA, J. *Fejetony*. Praha: Fragment, 2011. s. 8. ISBN 978-80-253-1316-9.

¹⁰⁵ Tamtéž. s. 9.

Jednoho večera, když se čaroděj vracel domů, přistihl u okna svou dceru s nějakým mládencem. Neváhal a oba u okna zavraždil. Protože tuto vraždu neviděl nikdo jiný než měsíc, říkalo se, že kdo vraždu uvidí, musí si v jeho krvi své ruce umýt. Čaroděj vynesl ven mísu s vodou a ve chvíli, kdy viděl ve vodě odraz měsíce, umyl si své zakrvácené ruce a od té doby do tohoto domu nesvítí ani měsíc ani slunce. Mrtvá těla ležela napůl z okna ven, a jak z nich na mech pod oknem tekla krev, začal mech kvést a vyrostla z něj tato rudá květina. Ze začátku byla pouze dvoulistá, charakterizující tyto dva zamilované, později přibylo lístku více, což mělo symbolizovat jejich nenarozené potomky.

V roce 1862 napsal Neruda fejeton s názvem Procházky po Praze, v kterém popisuje krásná místa a různá zákoutí Prahy, která objevil. Fejeton rozdělil na dvě části, jedna část se věnovala krásám ostrovům a druhá Hradčanům. „*K hlavním okrasám pražským náležejí také krásná skupení ostrovů: Žofín, Střelecký, Židovský ostrov – Štvanice, Keprovka čili Rohanka atd. – Prvnějšímu souostroví zdá se kynouti velká budoucnost, neboť, náhlým vzrůstem Smíchova, novým mostem k Vyšehradu, doplněním a rozšířením Nového Města, jímž konečně i těsnící městské zdi prasknouti musí, českým Národním divadlem bude pošinuto těžiště Prahy, a tím i hořejší souostroví pošinuto do středu města.*“¹⁰⁶ Část druhou věnuje Neruda Hradčanům proto, že obdivuje kontrasty, které právě tato část Prahy nabízí - a sice posvátnou krásu míst na straně jedné vedle chudoby na straně druhé. Symbolicky zde tak vedle sebe stojí i rozdílné společenské vrstvy. Neruda psal o tom, jak si v těchto místech žijí bohatí a jak žijí chudí. Fascinován je rovněž krásami pěších procházek po Hradčanech, nádherou vyhlídek na celou Prahu a rovněž místy, která lze z těchto vyhlídek spatřit (například Petřín, kam doléhají zvuky pražských zvonů).

Ve stejném roce napsal fejeton Ze starých hospůdek, v kterém vzpomínal na časy, za kterých byla v každé vesnici nanejvýš jedna hospůdka. Posteskl si nad skutečností, že postupem času tyto malé starobylé hospůdky ubývaly a byly nahrazovány většími hostinci, v kterých už neobsluhovali staří hospodští, kteří znali své štamgasty jako své boty a věděli, co mají rádi a pití jim bez dotazů přinesli hned, jakmile se posadili. Ve fejetonu zmiňoval, že vše staré je vytlačováno něčím moderním, například staré dýmky moderními cigaretami. Neruda se ve fejetonu

¹⁰⁶ NERUDA, J. *Fejetony*. Praha: Fragment, 2011. s. 11. ISBN 978-80-253-1316-9.

zaskvěl rovněž popisem různých hospod a hospůdek, které navštívil. Pamatoval si z těchto míst mnoho detailů, například jaké tam bylo prostředí, jaká výzdoba, zda tam podávali chutné nebo nechutné pivo či jídlo nebo v které hospodě se hrálo a tančilo.

V roce 1866 Neruda sepsal fejeton s názvem Výlet do kraje bídy. Tím krajem myslel Hořovice. *„Nemáte-li pojmu o tom, co je hadr a záplata na záplatě, jděte sem, kde lidé nosí na sobě co sváteční pokrývku to, co ve své zetlelosti hodilo by se spíše jakožto mrva na pole. Smutné některé události obrátily zřetel celé země na nahotu této krajiny.“*¹⁰⁷

Fejetonů, které pojednávaly o nejrůznějších místech a popisech prostorů a okolí Neruda napsal více, lze zmínit například fejeton Na záduší, Za deště ve venkovském hotelu (1879) nebo Obrázek pražský (1884).

Rok 1868 dal vzniknout fejetonu Žebráctvo. Neruda v něm poukazoval na velkou míru žebrání v Praze. Popisoval žebráky, a jak je potkával v Praze a poznamenal, že nejvíce se jich objevovalo v pátek, protože v pátek se lidé chodili bavit a zvýšil se počet kolemjdoucích. Dostali pojmenování pátkáři, tak jím říkali v Hořovicích. *„Měl jsem jednoho takového pátkáře, muže as padesátiletého, jehož dotaci určil jsem, nevím už proč, na dva krejcarey týdně. Chodil vždy shrbeně, měl hustý a hustě prošedlý vous, jenž se mně líbil, třesoucí se hlas, jenž mne dojímал, vychrtlé, nečisté ruce, jimž jsem rád přispěl k mydlíkové možnosti.“*

Ve stejném roce Neruda sepsal fejeton Nedělní rozprava pro nás děvčata, pro dnešek „o barvičkách“. Tento fejeton Neruda věnoval děvčatům a jejich módě a popisoval, jak se v Paříži velmi módní hnědá barva dostala jako hit i na pražské Příkopy a náhle bylo vše hnědé - šaty, pláště, kočáry, atd.

V roce 1872 Neruda napsal fejeton Facka u kominíčků. *„V městě Kostnici je hostinec U největší facky. Obdržel zmíněnou největší sám hostinský – avšak vždyť ani nechci vypravovat o té největší, ani o Kostnici, nýbrž o Praze, kde je hostinských také dost, víc než jinde, a kde se konečně také přihodí facka.“*¹⁰⁸ Ve stejném duchu Neruda napsal ještě fejetony Pražští hokynáři (1876) a Hodinka v krkonošské restauraci (1877). V témže roce autor napsal fejeton Lékařky, kněžky, právničky, v kterém vyjádřil své nepochopení nad tím, že se slečny mohou učit medicíně,

¹⁰⁷ Tamtéž. s. 30.

¹⁰⁸ NERUDA, J. *Fejetony*. Praha: Fragment, 2011. s. 60. ISBN 978-80-253-1316-9.

poslouchat nudné přednášky s mladými chlapci a nemohl si představit mladou dívku na pitevně u stolu. Ale na druhou stranu razil názor, že umění doktorské mohou zastávat i ženy.

Dalším fejetonem byla Nejnovější idea lidstva. „*A kupodivu rychle ovládla nejnovější idea i národ náš. Ten chudý národ, jemuž chudoba byla spásou, zatočil se do víru všeobecného a pachtí se za penězi.*“¹⁰⁹ Cesta k penězům dle Nerudy by vtáhla do hlubin bohatství každého, ale aby se tak stalo bez práce a hned. Neruda zastával názor, že peníze by nám měly pouze usnadňovat život.

Fejeton morbidního rázu Pohřbívání v Praze pojednává o způsobech pohřbívání a ironicky líčí vládní rozhodnutí o novém místě pro hřbitov.

Roku 1876 napsal Neruda fejeton Popel! Pojednával v něm o metaři magistrátního vozu, který do ulice jezdil dvakrát v týdnu a zvonil od domu k domu a tím na sebe upozorňoval, aby všichni, kdo mají nějaké smetí, jej hned přiběhli vysypat. Metař všem vždy rád pomohl s odpadky, ale rád si dělal legraci tím, že nějaký zbyteček odpadku nechal spadnout na zákazníka. Protože jej už všichni včetně kolemjdoucích znali, dávali si velký pozor, ale metař, i když mu za tyto legrácky strhávali částky z výplaty, nedal si poručit.

O rok později napsal Neruda fejeton Tři králové, ve kterém popisuje návštěvu tříkrálovou. Vyslechl si píseň, zeptal se chlapců, který charakterizuje jakého krále, a zaplatil jim pět krejcarů.

Dalším fejetonem z pera Nerudy byl fejeton O matkách (1877). Neruda si v něm všímal maminky s dětmi na ulicích. Pozoroval a popsal jejich výrazy i to, jaké mají o své děti obavy, pokud jim hrozí jakékoli nebezpečí. Neruda zde nastolil smír mezi matkou a dítětem a všiml si třech přístupů matek ke svým dětem. O první z nich šlo ve chvíli, kdy se dítě zdráhalo jít za ruku, matka jej pustila, ale i nadále zůstala ve střehu, přizpůsobila svůj krok, protože očekávala, že by dítě mohlo každou chvíli upadnout. Nakonec se k dítěti sehne a políbí ho na tvář. Druhý přístup je charakterizován matkou ze střední společenské vrstvy. Ta držela svého potomka v náručí, navštívila manžela v práci, dítěti nasadila levný klobouček a poté jej políbila dítě na tvářičku. Poslední popisovanou je žena z nejchudších poměrů, na které je její chudoba zcela patrná. Žena má na sobě staré oblečení, tvář má pobledlou

¹⁰⁹ Tamtéž. s. 68.

a unavenou, její dítě ale překvapivě vypadá pěstěněji. Matka se skloní a políbí dítě na tvářičku.¹¹⁰ Neruda svým rozbořem těchto tří záběrů chtěl říci, že každá máma, ať je z jakékoli společenské vrstvy vždy chová ke svému dítěti velkou lásku a dává ji patřičně najevo.

1.13. Kam s ním?

Nejznámější fejeton Jana Nerudy, který pochází z knihy *Žerty dravé a hravé*.

Děj je velice prostý a pojednává o častém problému: kam s věcmi, které lidé už nepotřebují? (V té době neexistovaly ještě skládky dnešního typu.)

Nejprve si nastiňme podrobnou motivickou linii fejetonu. Autor se jednou ráno probudil a proběhla mu hlavou myšlenka, kdy asi tak naposledy vyměnil slámu ve svém slamníku. Zeptal se tak své služebné Anči, která odvětila, že posluhuje u pána šest let, a za tu dobu ani jednou. A tak Anče dal peníze a nakázal, ať doběhne koupit k senaři tři otýpky nové slámy do slamníku. Tak se i stalo. Anča přiběhla s novou slámou, rozpárala slamník a v tu chvíli jí došla „docela podstatná“ věc, a to kam se slámou starou, kterou musí vyndat, aby tam mohla dát slámu novou. „Kam tedy se starou slámou,“ ptá se vypravěč. Vyhodit z okna se přece nemůže! A tak dal služce další drobný peníz a poradil jí, ať dojde se slámou do domu, kde bydlel domovník, který měl velikou jámu na smetí. Může mu ji tam vysypat a zaplatí mu za to. Služka se však vrátila se sdělením, že do jámy házejí popel a že by sláma mohla vzplanout. A tak musel autor spát místo na novém slamníku na holé na zemi.

Druhý jeho nápad byl takový, že je nutno využít dalšího dne, kterým byla středa. Každou středu totiž jezdil ulicemi obecní vůz, který zametal ulice a sbíral z nich nečistoty, bylo by tedy možné do něj vhodit i slámu, pokud by metař souhlasil. Tomu by se zaplatila polovina peněz, druhá polovina pak kočímu, který by slámu naložil na vůz. Ani tento plán však nevyšel, protože takový postup byl zakázán. Nakonec byla Anča poslána, aby se zeptala jinde, jak lze vyhodit starý slamník. Anča se vrátila s radou, že bude nejlepší slámu spálit v kamnech. Autor se podivil, jak to, že je tato myšlenka nenapadla dříve. Přesto poslal Anču znovu nejprve ven, aby se

¹¹⁰ KOVÁŘÍK, V. *Slavní a zapomenutí*. Praha: Mladá Fronta, 1983. s. 129.

poptala lidí, zda někdo nemá v plánu péct buchty, že by jim nějakou slámu do kamen přidali na pálení. Bohužel se nikdo buchty péct nechystal a tak počkali s Ančou na večer a pak začali strkat slámu do kamen. Po chvíli se před okny strhl povyk, že z komína šlehají plameny a skáčou po střechách. Proto bylo nezbytné rychle přestat pálit a slámu schovat, nebezpečí požáru bylo děsivé. Druhého dne přišli s nápadem, že udělají kornouty, nacpou je slámou a autor bude chodit na procházky a omylem je trousit. Tak se i stalo. První den šel autor na procházku šestkrát, druhý den dvanáctkrát, a tak se dělo po čtyři dny. Ale poté si oba všimli, že ubylo jen málo a že by museli chodit takto na procházky nejméně sedm měsíců.

Další den když už z toho byli oba smutní a všude, kam se podívali, byla jen sláma. Autor šel zase na procházku, a jak tak chodil, viděl, že „támhle leží rozbitý pekáč, támhle bandaska“. Vtom ho napadlo, že takto problém řešit je sice špatné a nezákonné, ale jinak to asi nepůjde.

„S těmi džbány, bandaskami a pekáči má se to ale takhle: Každý Pražan smí mít nějaký džbán, po případě bandasku, a také pekáč – v tom není závady a na to není trestu. Ale ono se stane, že džbán např. se rozbije – a teď to začne! Kam s ním!? Vyhodíš-li jej na dvůr, přinutí tě domovník, aby sis jej vzal hezky zase zpátky. Vyhodíš-li jej na ulici, sebere tě strážník. Vyhodíš-li jej smetařovi na vůz, smetař ti jej shodí. Nevezme ho ani za nejlepší diškreci, má přísný zákaz. – Dobrá. Vezmeš tedy džbán v noci, vyjdeš na ulici a postavíš jej nepozorován – no kamkoli. A následujícího dne sebere jej smetař pěkně z ulice, i bez diškrece, a je dobře.

Projela mne myšlenka hanebná! Jakpak kdybychom tedy já a Anča chytli v noci slamník, donesli jej tamhle za roh a slámu vysypali? – Myšlenka rozhodně nepěkná – nepořádná – protizákonní –, ale přiznám se: mně se líbila! Člověk se ach tak snadno stane špatným!“¹¹¹

Měl však strach, že ho při takovém jednání někdo uvidí a zavolá na něj strážníka. Naštěstí ještě před tím, než se rozhodl promyšlené „spáchat“, přiběhla Anča, zastavila ho a sdělila mu, že zrovna před chvílí mluvila s mlíkačkou, která slámu shání jako podestýlku do chlíva. A tak oba celí šťastní nesli slámu k mlíkačce, která jim podala prázdný pytel, poděkovala, Anča konečně slamník naplnila novou slámou a bylo vše v pořádku.

¹¹¹ NERUDA, J. *Fejetony*. Praha: Fragment, 2011. s. 110. ISBN 978-80-253-1316-9

Na uvedeném fejetonu se pokusím demonstrovat způsob Nerudova psaní tohoto (žurnalistického) žánru. Text je velmi názorný, konkrétní detaily jsou vylíčeny natolik plasticky, že vyvstávají doslova před očima čtenářů, kteří proto de facto spolu s vypravěčem sledují „martyrium“ dilematu, jak se zbavit už nepotřebné věci, a vidí postupně navrhované vypravěčovy plány (motivicky v daném případě textu vyprávěné v přirozeném chronologickém sledu) doslova před očima. Autor pracuje s humorem i nadsázkou s úmyslem nejen pobavit, ale i kritizovat nelogický stav, a upozornit tak na problém, který se z osobního a každodenního stává problémem nejen konkrétního místa a města, ale i celospolečenskou záležitostí, jejíž řešení je třeba konečně změnit.

Na konci osmdesátých let ještě Neruda napsal fejetony Malostranská procesí (1889), Byl první máj 1890! (1890), a v roce 1891 fejetony Fin de siècle a Jubilejní.

4. ZNÁMÍ O JANU NERUDOVI

1.14. Neruda o sobě

Jan Neruda byl příliš skromný na to, aby o sobě mluvil pochvalně. Přesto v následující citaci nalezneme stručné shrnutí jeho přístupu k tvorbě, zejména z hlediska povahového. V citaci zároveň konstatuje, že si je jako autor mnoha děl vědom, že objektivní hodnocení bude učiněno (tak jak to bývá u umělců a spisovatelů obvyklé) až po jejich smrti.

„Abych však si napsal sám text k tomu, to naprosto nejde. Mám o sobě mluvit co o člověku, o povaze své? Mám se chválit? To nemohu, chci-li být jen trochu spravedliv. Mám se hanět? No – to by už šlo spíše. Jsem si vědom, že mám pěknou řadu chyb, z nichž by se dal sestavit obrázek zcela rozkošné perspektivy. Ale nepřekvapme se! Chci být totiž ještě hezky dlouho živ a můžem se tedy kojit oprávněnou nadějí, že bude těch chyb bohdá pořád víc a víc, takže nakonec obraz nabude až zázračné krásy! Počkejme!

Mám mluvit o svých spisech? Je pravda, už je jich celá karavana. Napřed jsem napsal několik veseloher a také jednu truchlohru. Veselohry se líbily, a proto o nich dnes už nemluví nikdo; tragédie propadla a je tedy přirozeno, že mnohý podnes, zvláště v časopisech, vděčně k ní poukazuje. Pak jsem psal verše, cestopisy, povídky, feuilletony – jen kdybych věděl, stojí-li to všechno za něco! Ale člověk se toho nedoví.“¹¹²

¹¹² NERUDA, J. O sobě, o jiných, JOS. R. Vilímek: 1948, str. 21.

1.15. Jakub Arbes o Janu Nerudovi

Jakub Arbes se k tvorbě svého přítele Jana Nerudy vyjadřoval pozitivně. Jak uvádí ve svém díle *O Janu Nerudovi* „ *v satíře je Neruda zcela původní, co do základní myšlenky i formy, v satíře je nedostižitelný, tudíž geniální, a pakliže snad nešťastnými poměry literárními a osobními doposud nemohl v oboru tom napsati obsáhlejší dílo samostatné – tož ze všech jeho dobrých satirických prací, ze všech jeho pokusů vážných i humoristicko-satirických, ze všech jeho původních i reminiscencí – slovem ze všeho, co kdy napsal, je patrno, že soustřeďují se v něm veškeré duševní vynikající vlastnosti, ze všeho, co kdy napsal je patrno, že ze všech dosavadních spisovatelů a básníků českých jediný Neruda by byl v stavu, napsati v oboru satirickém nesmrtelné dílo, jakým je v literatuře světové na př. Cervantesův *Don Quijote* nebo Swiftovy *Gulliverovy cesty* nebo Voltairův *Candide*.“¹¹³*

¹¹³ ARBES, J. *O Janu Nerudovi*. Praha: Melantrich, 1952. s. 191.

ZÁVĚR

V diplomové práci nazvané Jan Neruda po vstupu do Národních listů se pojednává o jeho osobním i profesním životě po roce 1860. Pozornost je věnována důležitým mezníkům v jeho životě právě v těchto letech, která byla pro Nerudu obdobím výrazných literárních úspěchů. Konstatuje se, že zejména v pozdějším období autorova života, po postupném ústupu negativní kritiky, nepochopení a nedocenenosti Nerudovy tvorby, vznikla tak významná díla jako jsou Povídky malostranské, Písně kosmické, Balady a romance i významné fejetony, které nesly charakteristické prvky jeho žurnalistiky. Po rozboru jednotlivých fejetonů se v práci uvádí, že Neruda ve svých fejetonech popisoval to, co důkladně znal, co sám prožil, případně si i sám vyzkoušel. Při tvorbě fejetonů používal autor humornou formu psaní, u čtenářů velmi oblíbenou, nebo i kritiku a ironii. Zabýval se zcela běžnými věcmi a tématy, zejména pražskými zákoutími, hospůdkami, uličkami a jejími občany.

Jan Neruda byl významný žurnalista své doby a i přes mnohé osobní nezdary přispěl k obohacení české literatury o nové formy a přístupy. Stal se de facto zakladatelem fejetonu a také nejznámějším představitelem tohoto významného novinářského útvaru.

5. 6. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ

Prameny:

NERUDA, Jan. *Balady a romance, Zpěvy páteční*. Praha: SPN, 1959.

NERUDA, J. *Knihy veršů*. 2. vyd. Praha: Knihkupectví Dr. Grégra a Ferdinanda Datla, 1873.

NERUDA, Jan. *Písně Kosmické*. Praha: F. Topič Knihkupec, 1932.

NERUDA, Jan. *Povídky Malostranské*. Praha: Kvasnička a Hampl, 1923.

NERUDA, Jan. *Prosté motivy*. Praha: Lyra Pragensia, 1983.

NERUDA, Jan. *Zpěvy Páteční*. Praha: Mladá fronta, 1950.

Literatura:

ARBES, J. *O Janu Nerudovi*. Praha: Melantrich, 1952.

BERÁNKOVÁ, M. *Dějiny československé žurnalistiky*. Praha: Novinář, 1981.

FINGAL, P. *O láskách Jana Nerudy*. Mladá Boleslav: Hejda a Zbroj, 1934.

HRABÁK, J. a kol. *Průvodce po dějinách české literatury*. Praha: Orbis, 1976.

KOVÁŘÍK, V. *Slavní a zapomenutí*. Praha: Mladá Fronta, 1983.

KŘIVÁNEK, V. *Jan Neruda*. Praha: Horizont, 1983.

LEHÁR, J. a spol. *Česká literatura od počátku k dnešku*. Praha: NLN, s.r.o., 2008.

NÁRODNÍ LISTY. *Jubilejní sborník*. Praha: Národní listy, 1941.

NERUDA, Jan. *Fejetony*. Praha: Fragment, 2011.
ISBN 978-80-253-1316-9

NERUDA, J. *O sobě, o jiných*. Praha: Jos. R. Vilímek, 1948.

SOUKUPOVÁ, P. *Cestopisné črty Jana Nerudy*. Praha, 2011.

TUREČEK, D. *Fejeton Jana Nerudy*. Praha: ARSCI, 2007.

ISBN 978-80-86078-78-6

ŠPIČÁK, J. *Čtení o Janu Nerudovi*. Praha: Melantrich, 1985.

ŠTORKÁN, K. *Novinář Jan Neruda*. Praha: Orbis, 1956.

7. SEZNAM PŘÍLOH

Příloha A – fotografie Jana Nerudy	I
Příloha B – fotografie knihy Sborník Národních listů.....	II
Příloha C – fotografie novin Národních listů	III
Příloha D – fotografie novin Národních listů.....	IV
Příloha E – Fotografie Terezy Macháčkové.....	V
Příloha F – Fotografie rukopisu Jana Nerudy	VI

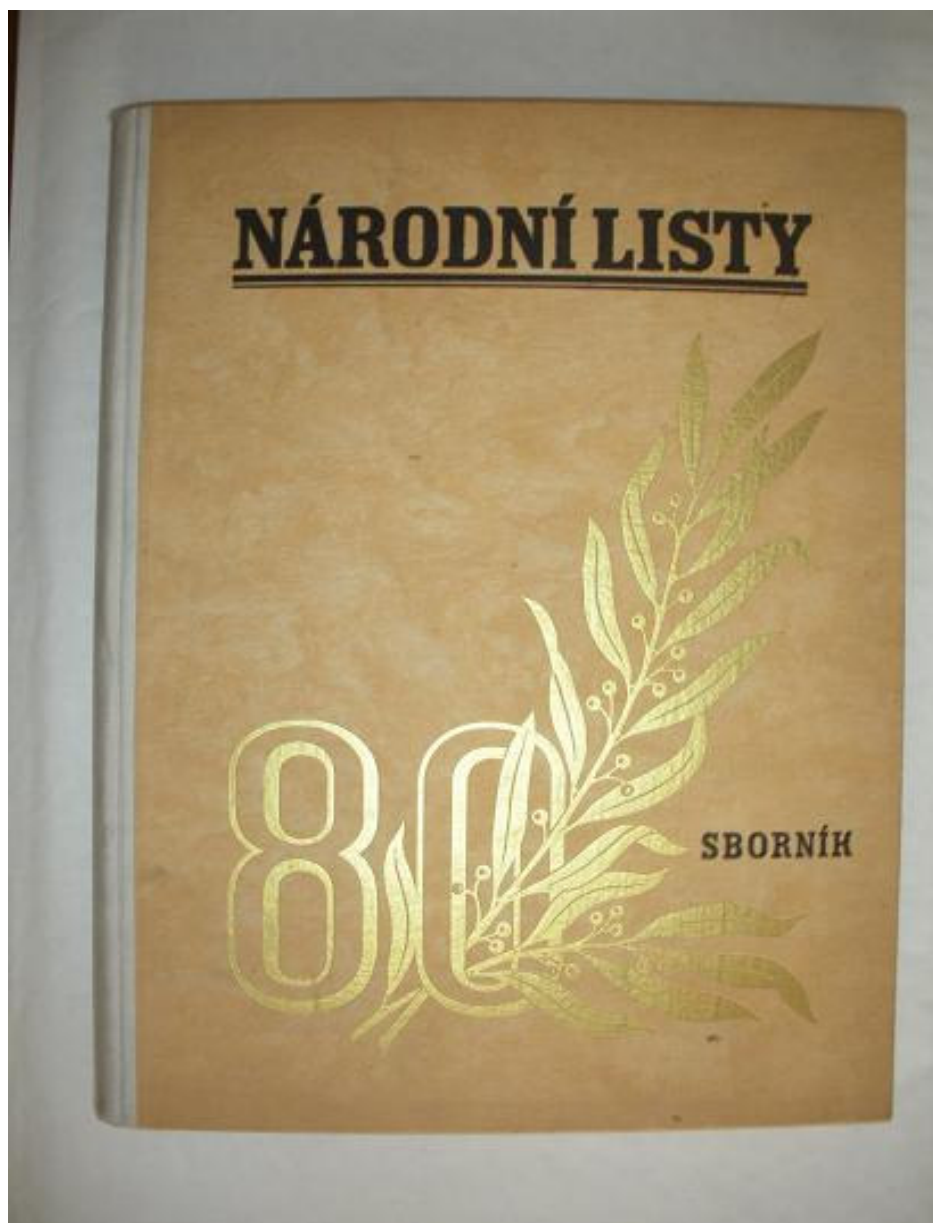
Příloha A – fotografie Jana Nerudy

<http://www.google.cz/images?hl=cs&source=imghp&biw=1276&bih=573&q=Jan+Neruda&gbv=2&aq=f&aqi=g3&aql=&oq=>

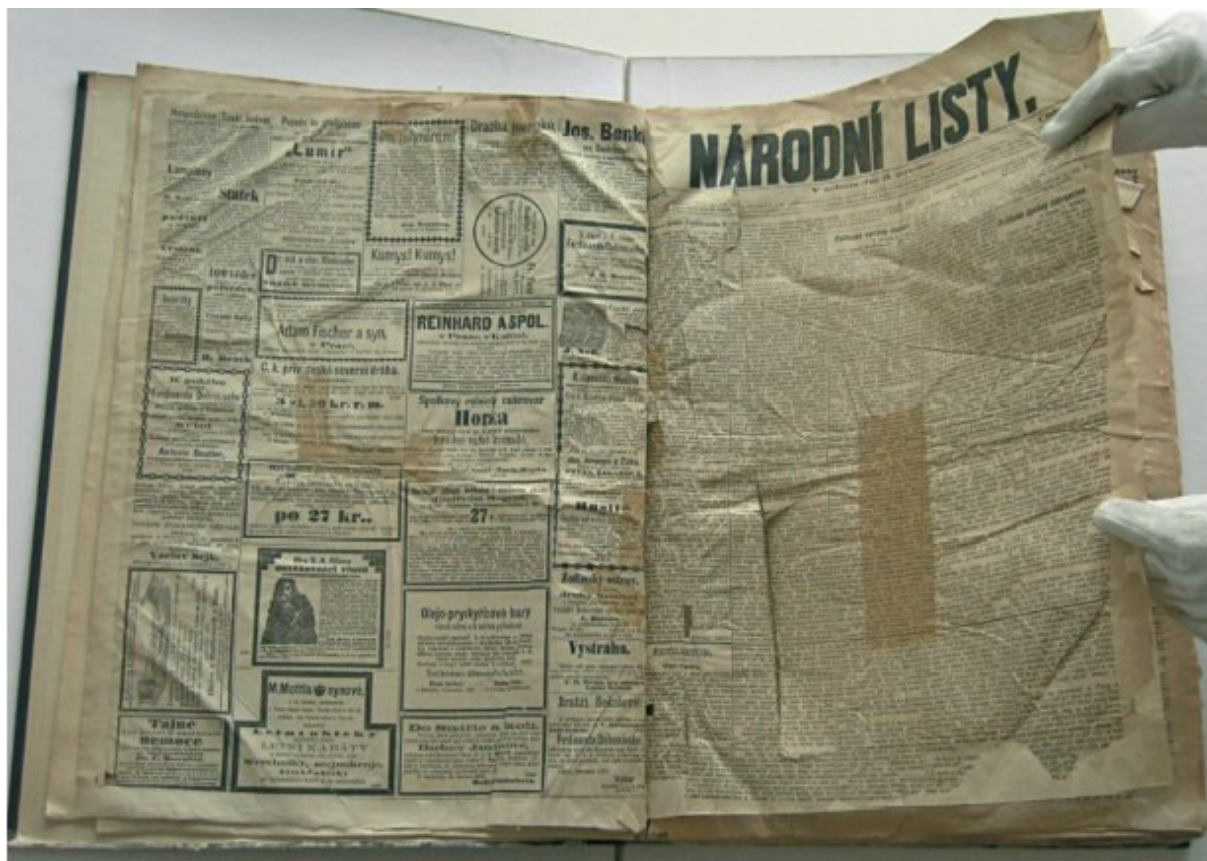
Příloha B – fotografie knihy Sborník Národních listů

<http://www.google.cz/images?hl=cs&biw=1276&bih=573&gbv=2&tbs=isch%3A1&sa=1&q=N%C3%A1rodn%C3%AD+listy&aq=f&aqi=g1&aql=&oq=>

Příloha C – fotografie novin Národních listů

<http://www.google.cz/images?hl=cs&biw=1276&bih=573&gbv=2&tbs=isch%3A1&sa=1&q=N%C3%A1rodn%C3%AD+listy&aq=f&aqi=g1&aql=&oq=>

Příloha D – fotografie novin Národních listů

<http://www.google.cz/images?hl=cs&biw=1276&bih=573&gbv=2&tbs=isch%3A1&sa=1&q=N%C3%A1rodn%C3%AD+listy&aq=f&aqi=g1&aql=&oq=>

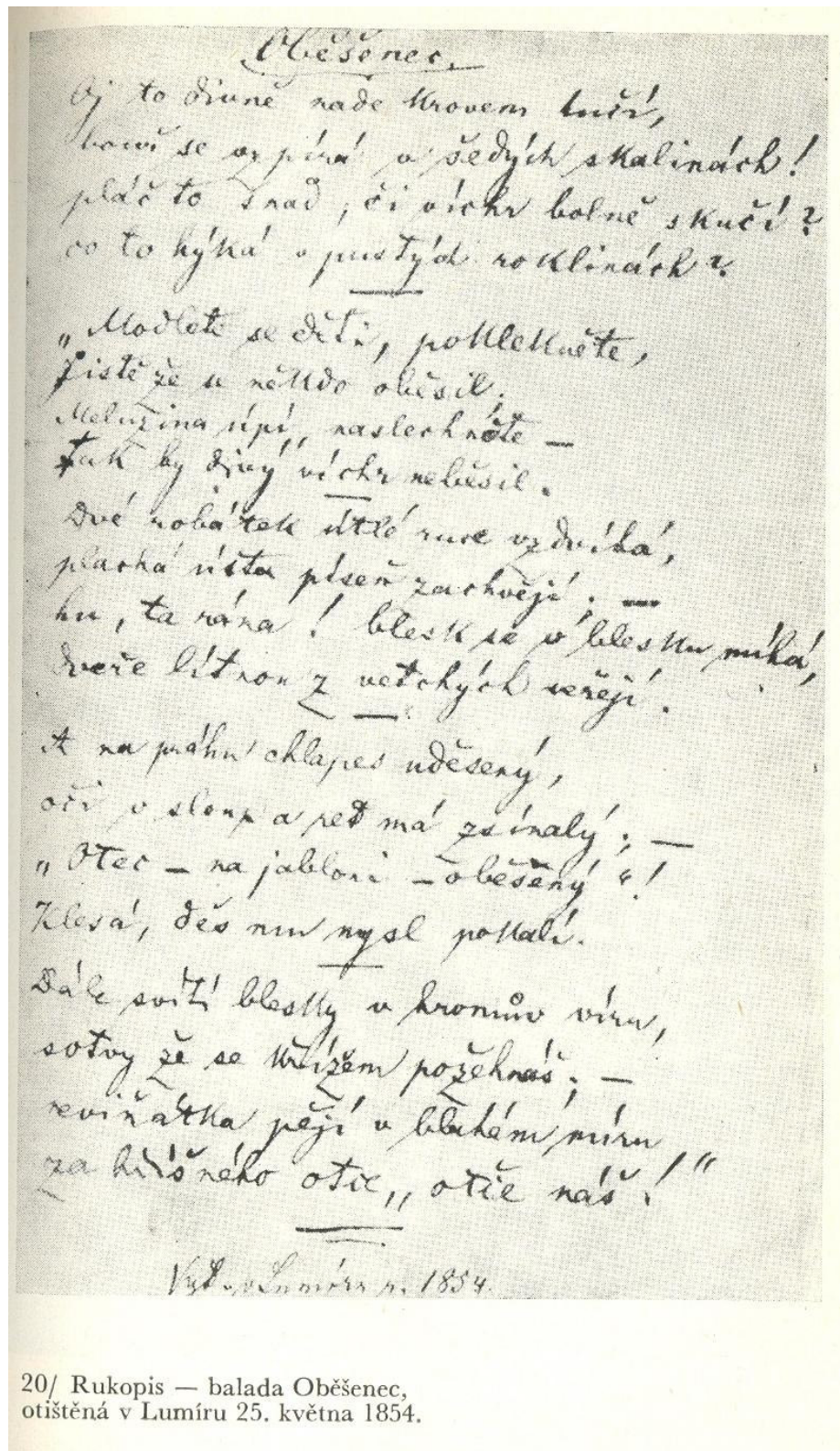
Příloha E – Fotografie Terezy Macháčkové

http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/a/a9/Tereza_Machackova.jpg

Příloha F – Fotografie rukopisu Jana Nerudy

ŠPIČÁK, Josef. Čtení o Janu Nerudovi. I. vyd. Praha: Melantrich, 1985.

20/ Rukopis — balada Oběšenec,
otištěná v Lumíru 25. května 1854.

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: Petra Soukupová

Obor: Sociální a masová komunikace

Forma studia: kombinovaná

Název práce: Jan Neruda po vstupu do Národních listů

Rok: 2013

Počet stran textu bez příloh: 72

Celkový počet stran příloh: 6

Počet titulů české literatury a pramenů: 20

Počet titulů zahraniční literatury a pramenů: 0

Počet internetových zdrojů: 6

Vedoucí práce: Prof. PhDr. Michaela Soleiman pour Hashemi, CSc.